

KIELENKÄYTTÖ HENKILÖKUVAN LUOJANA.

Tutkimus ninkutuksen vaikutuksesta henkilökuvaan.

Suomen kielen pro gradu

-tutkielma Jyväskylän yliopiston kielten laitok-
sessa tammikuussa 2003

Anna Raukola

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos Kielten laitos
Tekijä Anna Raukola	
Työn nimi Kielenkäyttö henkilökuvan luojana. Tutkimus ninkutuksen vaikutuksesta henkilökuvaan.	
Oppiaine Suomen kieli	Työn laji Pro gradu -työ
Aika Tammikuu 2003	Sivumäärä 65 s.
<p>Tiivistelmä - Abstract</p> <p>Tutkimuksessani vertailen ninkuttavan ja ei-ninkuttavan henkilön henkilökuvia. Yksittäisten piirteiden vertailun lisäksi tutkin, koetaanko ninkutus myönteisenä vai kielteisenä piirteenä eli miten ninkutukseen asennoidutaan. Lisäksi tutkin asenteen muodostumista ryhmässä. Tarkastelen sitä, muodostuuko ryhmässä yhteinen asenne ja jos muodostuu, niin miten se yleensä tapahtuu.</p> <p>Aineistoni keräsin 12 informantiltani. Informantit oli jaettu kahteen ryhmään. Molemmat ryhmät kuuntelivat koetilanteessa nauhalta kaksi puhenäytettä ja arvioivat sitten näytteiden puhujia lomakkeeseen. Puhenäytteet olivat muuten samanlaiset, mutta toiseen puhenäytteeseen oli lisätty niinku- ilmauksia. Ryhmät kuulivat puhenäytteet eri järjestyksessä: Toinen ryhmä kuuli ensin tavallisen näytteen ja sitten niinku-näytteen. Toinen ryhmä taas kuuli ensin niinku-näytteen ja sitten tavallisen näytteen. Lomakkeiden täytön jälkeen molemmilla ryhmillä oli erikseen oma ryhmähaastattelunsa, jossa informantit keskustelivat arvioistaan ja esittivät mielipiteitään näytteiden puhujista.</p> <p>Tutkimukseni mukaan ninkuttavaan ihmiseen suhtaudutaan myönteisemmin kuin tavallisesti puhuvaan ihmiseen. Syynä tähän on luultavasti se, että ninkutus on yleistynyt ja että ninkuttava puhuja koetaan innostuneeksi. Näytteiden järjestyksellä ei näyttänyt olevan suurta merkitystä arviointeihin.</p> <p>Tutkimukseni tuloksena oli myös se, että ryhmässä muodostuu yhteinen asenne. Asenteen muodostamisprosessi koostuu suurimmaksi osaksi ryhmän jäsenten välisestä keskustelusta. Keskustelussa esitetään väitteitä ja perustellaan niitä. Jos oma asenne on eri kuin ryhmän yhteinen asenne, ei yleensä oteta keskusteluun osaa ollenkaan. Niinpä dominoiva ja taitavasti argumentoiva ryhmän jäsen voi vaikuttaa vahvasti ryhmän yhteiseen asenteeseen.</p>	
Asiasanat kielelliset asenteet, niinku, ninkutus	

Säilytyspaikka Fennicum

Muita tietoja

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	3
1.1. Kielellisten asenteiden tutkimuksesta	3
1.1.1. Yleistä	3
1.1.2. <i>Niinku</i> -tutkimus	5
1.2. Tutkimuksen tavoitteet, aineisto ja menetelmät	7
1.3. Tutkimuksen hypoteesit	8
2. KIELELLISET ASEENTEET JA PUHUJANARVIOINTI	8
2.1. Kielelliset asenteet	8
2.1.1. Kielellisten asenteiden määrittely	8
2.1.2. Asenteiden funktio	10
2.1.3. Asenteiden kehittyminen	11
2.1.4. Asenteiden muuntuminen	12
2.1.5. Asenteiden vaikutus kielenkäyttöön	15
2.2. Puhujanarviointi	18
2.2.1. Puhujanarvioinnin määrittely	18
2.2.2. Kielellinen eriarvoisuus	20
2.2.3. Kielellinen vaikuttaminen	21
2.2.4. Puhujanarvioinnin funktio	22
3. RYHMÄN VAIKUTUS ASEENTEISIIN	24
3.1. Ryhmän muodostuminen ja päätöksenteko	24
3.2. Ryhmädynamiikka	26
4. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA MENETELMÄT	28
4.1. Tutkimuskysymykset	28
4.2. Tutkimusmateriaali	28
4.3. Tutkimusmenetelmät	29
4.3.1. Puhujanarviointi	29
4.3.1.1. Lomakekysely	29

4.3.1.2. Vastaajat ja vastaamistilanne	29
4.3.1.3. Vastausten analyysi	31
4.3.2. Asenteen muodostuminen	31
4.3.2.1. Ryhmähaastattelu	31
4.3.2.2. Haastateltavat ja haastattelutilanne	32
4.3.2.3. Haastattelun analyysi	33
5. TULOKSET	34
5.1. Puhujanarvioinnin tulokset	34
5.1.1. A-ryhmän näytteiden erot	34
5.1.2. B-ryhmän näytteiden erot	37
5.1.3. Erot ryhmien välillä tavallisessa näytteessä	39
5.1.4. Erot ryhmien välillä <i>niinku</i> -näytteessä	41
5.1.5. Avokysymykset	42
5.1.6. Yhteenveto	44
5.2. Asenteen muodostumisen tulokset	45
5.2.1. A-ryhmän ryhmähaastattelu	45
5.2.2. B-ryhmän ryhmähaastattelu	52
5.2.3. Puhujanarvioinnin ja ryhmähaastattelun yhteys A-ryhmässä	58
5.2.4. Puhujanarvioinnin ja ryhmähaastattelun yhteys B-ryhmässä	59
6. PÄÄTÄNTÖ	60
LÄHTEET	64
LIITTEET	
1 <i>Niinku</i> -puhenäyte	
2 Vastauslomake	

1. JOHDANTO

1.1. Kielellisten asenteiden tutkimuksesta

1.1.1. Yleistä

Asennetutkimus sai keskeisen sijan sosiaalisessa analyysissä ja sosiaalipsykologiassa Thomasin ja Znanieckin ansiosta. Nämä tutkijat julkaisivat tunnetun teoksensa *The Polish Peasant in Europe and America* (Puolalainen talonpoika Euroopassa ja Amerikassa) 1918–1920. (Wermlund 1963¹: 35–36; Helkama, Myllyniemi, Liebkind 1998: 28; Nationalencyklopedin 18: 230.) Thomasin mukaan sosiaalipsykologia on nimenomaan asenteita tutkiva tiede (Wermlund 1963: 36; Helkama, Myllyniemi, Liebkind 1998: 28). Rakkaus rahaan, muukalaksiin kohdistuva viha ja kuulusuuden tavoittelu ovat Thomasin mukaan tyypillisiä asenteita (Wermlund 1963: 36). Aiemmin asenteet olivat olleet kulttuurin tai yhteisön ominaisuuksia, mutta 1920-luvulla ne mittaamisen myötä muuttuivat yksilön ominaisuuksiksi. Ensimmäiset asennemittarit laati Thurstone ja niiden kohteena olivat sota, rauha ja kirkko. (Helkama, Myllyniemi, Liebkind 1998: 28.)

Vaikka asenne määritelläänkin eri tavoin erilaisissa teoreettisissa järjestelmissä, pidettiin asenteen etuna sitä, ettei mikään psykologinen koulukunta sanonut sitä omakseen. Sekä sosiologit että psykologit saattoivat käyttää käsitettä hyväkseen. Asenteita on tutkittu monesta eri näkökulmasta, muun muassa havaintopsykologiasta ja oppimisteoriasta käsin. Havaintopsykologiassa sosiaalinen käyttäytyminen (siis myös asenteet) ymmärretään ihmisen reagoitina havaitsemaansa sosiaaliseen ympäristöön. Oppimisteorian kannattajat taas tutkivat asenteita oppimisen tapahtumina, joissa asenteita istutetaan yksilöön palkitsemalla, rankaisemalla ja niin edelleen. (Wermlund 1963: 56–57.)

Nuolijärvi määrittelee sosiolingvistiikan kielentutkimuksen alaksi, "joka käsittelee kieltä sosiaalisessa ympäristössään ja tarkastelee sosiaalista todellisuutta lingvistiikan keinoin". Ensimmäisen kerran termi sosiolingvistiikka on mainittu akateemisessa tutkimuksessa vuonna 1952 Currien artikkelissa *Projections of sociolinguistics: the relationship of speech to social*

¹ Wermlund tosin väittää virheellisesti, että teos ilmestyi vuosina 1918–1921.

status. (Nuolijärvi 2000: 13.) Toisaalta sosiolingvistiikan voi katsoa syntyneen etenkin Labovin työn tuloksena 1960-luvulla Yhdysvalloissa (Nieminen 1999: 1). Sosiolingvistiikan alue jaetaan yleensä kahtia mikro- ja makrososiolingvistiikkaan. Tämä kahtiajako on tekninen enemmän kuin sisällöllinen, sillä tarkasteltaessa kieltä sosiaalisena ilmiönä ovat molemmat tasot implisiitisti läsnä. Mikrososiolingvistiikan piirissä tarkastellaan sosiaalisen rakenteen vaikutusta ihmisten puhutapaan ja kielen varieteettien korrelointia sosiaalisten muuttujien kanssa. Makrososiolingvistiikassa puolestaan tarkastellaan sitä, mitä yhteisöt tekevät kielilleen. Tarkastelun kohteena ovat siis kielen vaihto, säilyminen ja kuolema, kielelliset asenteet sekä eri kielimuotojen funktionaaliset tehtävät. Molemmilla alueilla on vahva kvantitatiivinen tutkimustraditio. (Nuolijärvi 2000: 15.)

Sosiolingvistinen tutkimus on siis vielä melko nuori tieteenala, ja kieleen ja kielen käyttäjiin liittyvien asenteiden tutkimus on sen uusimpia haaroja (Paavola 1987: 2). Sosiolingvistiikassa asennetutkimus tarkoittaaakin yleensä siis kielellisten asenteiden tutkimusta, eli Pällin mukaan Kristiansen on määritellyt sen kielen varianttien ja varieteettien sosiaalisiksi arvioinniksi (Pälli 1999: 123). Sosiolingvistinen asennetutkimus on alkanut vasta 1960-luvulla, ja pääpaino on usein ollut kaksikielisten tilanteisen kielen käytön selvittelyssä. Usein on tutkittu sitä, mikä kieli tai kielimuoto sopii mihinkin tilanteeseen tai mitä kieli kertoo käyttäjästänsä. Eri kieliin liittyviä asenteita kaksi- tai useampikielisillä alueilla on tutkittu 1970- ja 1980-luvuilta lähtien. Myös saman kielen eri muotoihin liittyvät asenteet ovat olleet ja ovat edelleenkin tutkimuksen kohteina. (Paavola 1987: 2.)

Tutkimuksen nuoruus ja tutkittavien asioiden luonne aiheuttavat sen, että metodeita ei ole kokeiltu paljon ja ne ovat monin tavoin puutteellisia. Tilannetta vaikeuttaa se, että eri tutkimusten näkökulmat eroavat toisistaan niin paljon, ettei niihin voida läheskään aina soveltaa samoja menetelmiä. Yleistäen voidaan kuitenkin sanoa, että asennetutkimuksessa on käytetty kahta eri metodologiaa: puhenäytteiden arviointitestiä ja haastattelua. (Paavola 1987: 4–5.)

Tavallisin metodi on puhenäytteiden arviointitesti. Informantit kuuntelevat nauhoitettuja puhenäytteitä arvioiden niitä ja niiden puhujia. Yleensä arvioinnissa käytetään adjektiivipareja, kuten kiinnostava/tylsä. Arviointiasteikko voi olla binaarinen, eli vain ääripäät sisältävä, tai useampiasteinen, esimerkiksi arvoilla 1–5 arvioitava. (Katso liite 2.) Toisessa yleisessä metodissa, haastattelumenetelmässä, käytetään usein apuna kyselylomakkeita. Lomakkeen vaihtoehtois-

ta vastauksista haastateltavat valitsevat sopivimmat. Kyselylomakkeet voidaan laatia myös avointen kysymysten muotoon. (Paavola 1987: 4–5.)

Paavolan mielestä sosiolingvistisen tutkimuksen suurin ongelma on subjektiivisuus. Jo tutkimuksen lähtökohtana oleva teoria tai hypoteesi perustuu subjektiivisille käsityksille, vaikka se olisikin johdettu empiirisistä tutkimustuloksista. Haastattelumenetelmässä on useita puutteita, joista suurin on se, että kyselylomaketta käytettäessä määrätään jo ennalta osa tutkimustuloksista. (Paavola 1987: 5.)

1.1.2. *Niinku*-tutkimus

Niinku-ilmausta on tutkittu Suomessa keskusteluanalyysissä ja se on tutkimuksissa luokiteltu yleensä täytelisäkkeeksi. Huttusen mukaan sekä Lampi, Vierikko että Saukkonen määrittelevät *niinkun* täytelisäksi tai -sanaksi (Huttunen 1986:81). Vuorinen luokittelee *niinkun* täytelisäkkeeksi vakiintuneeksi idiomiksi. (Vuorinen 1981). Hakulinen ja Suojala puolestaan pitävät *niinkua* partikkelina (Hakulinen 1990; Suojala 1990).

Täytelisäkkeet ovat syntaktisesti ja semanttisesti irrallaan muusta kontekstista ja ne ovat kokonaan poistettavissa merkityksen muuttumatta. Täytelisäkkeen ensisijainen tehtävä on aina puheen suunnitteluun liittyvä puheenvuoron varaaminen. (Vuorinen 1981: 80–81.) Partikkelilla puolestaan tarkoitetaan kielen käytön tutkimuksessa sellaisia pikkusanoja, jotka eivät vaikuta ilmauksen perusmerkitykseen vaan tuovat siihen niin sanotun lisämerkityksen. Tällainen lähestymistapa on siis semanttinen. (Hakulinen 1990: 115.)

Suojala väittää, että puhekielisen *niinkun* merkitys on hyvin väljä ja vaikutusala vaihteleva. Tämän vuoksi hän kritisoi *niinkun* luokittelua täytelisäkkeeksi. Vaikutusalan vaihtelevuus ilmenee siten, että *niinku* voi toimia varauksena. Varaukset ovat sanoja, joiden tehtävänä on tehdä asiat epäselvemmiksi eli epämääräistää ilmausta. Puhuja pehmentää ja lieventää varausten avulla vuorovaikutustilanteessa sanomaansa. Suojalan mukaan Brown ja Levinson määrittelevät varaukset kohteliaisuuskeinoksi, sillä varausten avulla puhuja suojelee omiaan tai toisten keskustelijoiden kasvoja silloin, kun ne joutuvat uhatuiksi. (Suojala 1990: 118, 122.) *Niinkun* lieventävän vaikutuksen ovat huomanneet Huttusen mukaan myös Penttilä ja Pihlaja, vaikka he eivät varaus-termiä käytäkään (Huttunen 1986: 87.)

Varaukset ovat yleisiä jokapäiväisessä keskustelussa, tosin ne vaihtelevat eri-ikäisillä ja eri puhujilla. Myös sama henkilö vaihtelee varauksia puhetilanteen virallisuuden mukaan. Suojalan mukaan Prince, Frader ja Bosk jakavat varaukset likimääräistimiin ja suojauksiin. Likimääräistintä käytettäessä epäselvyys lausumassa kohdistuu proposition sisään. Suojausta käytettäessä epäselvyys on lausuman propositionaalisen sisällön ja puhujan välisessä suhteessa eli puhujan sitoutumisessa proposition totuuteen. *Niinku* voi olla sekä likimääräistin että suojaus. Varaukset eivät ole Suojalan mielestä selvärajainen ilmiö, sillä ilmauksilla on myös muita funktioita. Niinpä *niinkua* voisikin luonnehtia pragmaattiseksi partikkeliksi, jolle on alkanut kehittyä hyvin monenlaisia tehtäviä. (Suojala 1990: 118–120.)

Tavallisin esiintymispaikka varaukselliselle *niinkulle* on Suojalan mukaan lauseen reemaosassa, uutta informaatiota esittävän lausekkeen, joko verbin tai nominilausekkeen, edellä (Suojala 1990: 121). Huttunen taas päättelee tutkimuksensa perusteella, että *niinku* sijaitsee usein lauseen keskellä ja viittaa yksityiseen sanaan tai fraasiin. Tavallisesti *niinku* on eniten informaatiota sisältävän lauseenjäsenen eli sisältösanana edessä. (Huttunen 1986: 88.) Suojala lisää, että *niinku* voi olla myös tauon edellä ja näin liittyä suunnitteluprosessiin: olla merkinä siitä, että puhuja haluaa vielä jatkaa. Näissä kohdissa *niinku* on verbin jäljessä. Tauon täyttäminen ei ole tarpeen, sillä puhujat odottavat rauhassa jatkoa luultavasti siksi, että syntaktinen konstruktio on keskeneräinen. *Niinkun* tehtävänä onkin ehkä lieventää keskeneräisyydestä syntyvää töksähtävää vaikutelmaa. Suojala korostaa, ettei *niinkun* paikka ole sattumanvarainen. (Suojala 1990: 121.) Huttunen kuitenkin väittää, että koska *niinku* liittyy kiinteästi viittaamaansa sanaan, ei sen jäljessä yleensä ole taukoa. *Niinkun* tehtävänä voi olla täyttää epärointitauko sisältösanana edellä. (Huttunen 1986: 88–89.) Suojalan mukaan *niinku* voi olla liitinkin. Liittimen avulla puhuja yhdistää lisäyksensä edellä sanomaansa. On hyvin tavallista, että *niinku* esiintyy lisäyksen, suunnitelman muutoksen tai korjauksen alussa. Vaikuttaa siltä, että *niinkusta* on kehittynyt puheen jäsentämis- ja sidoskeino. *Niinkulla* luodaan koheesiota puheeseen, joka muuten voisi olla vaikeasti ymmärrettävää. (Suojala 1990: 122.)

Niinku-partikkelin tehtävät ovat siis sekä vuorovaikutukseen liittyviä (varaukset) että tekstuaalisia (liittimet). Tehtäviä ei ole helppoa tai aina mahdollistakaan erottaa toisistaan. Suojala väittää, että *niinku* on kuitenkin aina kiinteä osa puheen syntaksia eikä irrallinen lisä. (Suojala 1990: 122.) Huttunen puolestaan käsittelee *niinkua* irrallisena täytesanana. Huttusen mukaan Saukkonen määrittelee täytesanojen tehtäväksi puheen johdattelun ja väljentämisen. Vie-

rikko ja Gårding tulkitsevat, että täytesanat antavat sekä puhujalle että kuulijalle aikaa ajatella. Ravilan mielestä täytesanoilla ilmaistaan tyytymättömyyttä kantalauseeseen. (Huttunen 1986: 82.)

Huttusen mukaan Einarsson väittää, että puhetilanteen virallisuus vaikuttaa täytesanojen määrään: mitä kirjakielisempi puhetilanne, sitä enemmän puheessa on suunnittelua ja myös täytesanoja (Huttunen 1986: 86). Kuitenkin Vuorisen mukaan *niinkuun* suhtaudutaan melko negatiivisesti eikä sitä koeta huoliteltuun puhekieleen kuuluvaksi ilmaukseksi. Ilmauksia *tuota noin* ja *niinku* esiintyy vapaassa kielenkäytössä, mutta huolitellussa kielenkäytössä ne korvataan yneemeillä eli epäröintiäänähdyksillä. (Vuorinen 1981: 84–85.) Vakiintuneet idiomit, joihin Vuorinen *niinkun* luokittelee, kiinnittävät kuulijan huomion, koska ne rikkovat aina selvästi kontekstinsa (Vuorinen 1981: 82). Huomiota ne herättävät myös siksi, että niiden frekvenssi on häiritsevän suuri. *Niinku* on ensisijaisesti nuorten puheen piirre, mutta sitä esiintyy myös keski-ikäisillä. (Huttunen 1986: 83, 86.)

1.2. Tutkimuksen tavoitteet, aineisto ja menetelmät

Vertailen *ninkuttavan* ja *ei-ninkuttavan* henkilön henkilökuvia. Yksittäisten piirteiden vertailun lisäksi tutkin, koetaanko *ninkutus* myönteisenä vai kielteisenä piirteenä eli miten *ninkutukseen* asennoidutaan. Tutkin myös asenteen muodostumista ryhmässä. Pyrin selvittämään, muodostuuko ryhmässä yhteinen asenne ja jos muodostuu, niin miten se yleensä tapahtuu. Tutkimukseni tavoitteena on selvittää edellä mainittujen seikkojen lisäksi tutkimushypoteesieni paikkansapitävyys. Tutkimukseni aineiston keräsin 12 informantiltani. Informantit oli jaettu kahteen ryhmään. Molemmat ryhmät kuuntelivat koetilanteessa nauhalta kaksi puhenäytettä ja arvioivat sitten näytteiden puhujia lomakkeeseen (katso liite 2). Ryhmät kuulivat puhenäytteet eri järjestyksessä: Toinen ryhmä kuuli ensin tavallisen näytteen ja sen jälkeen näytteen, johon oli lisätty *niinku*-ilmauksia. Toinen ryhmä taas kuuli ensin *niinku*-näytteen ja sitten tavallisen näytteen. Lomakkeiden täytön jälkeen oli ryhmähaastattelu, jossa informantit keskustelivat arvioistaan ja esittivät mielipiteitään näytteiden puhujista. Tutkimukseni menetelminä ovat siis lomakekysely ja ryhmähaastattelu ja aineistonani informanttien vastauslomakkeet ja kaksi nauhoitettua ryhmähaastattelua.

1.3. Tutkimuksen hypoteesit

Tutkimushypoteesejani on kolme:

- 1) Puheessa kiinnitetään huomiota ensin merkitykseen ja sitten muotoon. Näin ollen *ninkutus* huomataan helpommin tavallisen näytteen jälkeen kuin silloin, kun *niinku*-näyte on ensimmäisenä. Toisaalta tavallinen näyte kuulostaa tavallisemmalta *niinku*-näytteen jälkeen.
- 2) Asenne ei ole sama asia kuin julkituotu mielipide. Täten ryhmähaastattelussa esille tulleet mielipiteet eroavat lomakkeissa esitetyistä asenteista.
- 3) Ryhmässä pyritään muodostamaan yhteinen asenne, mutta ryhmässä on myös ääriyksilöitä.

Kuten jo edellä mainitsin, olen kiinnostunut myös siitä, muodostuuko ryhmän asennetta olenkaan, vai pitävätkö kaikki tiukasti kiinni omasta kannastaan. Yksi ryhmän asenteen muodostumista edistävä seikka on mielestäni se, että informanttini ovat keskenään kollegoja, joten he ovat varmasti tottuneet päivittäisissä keskusteluissaan edes jonkinlaisen yhteisymmärryksen hakemiseen.

2. KIELELLISET ASEENTEET JA PUHUJANARVIOINTI

2.1. Kielelliset asenteet

2.1.1. Kielellisten asenteiden määrittely

Kielellisiä asenteita voidaan lähestyä sosiaalisesta näkökulmasta olettaen asenteiden ja käsitysten olevan yhteisiä tietylle kieli- tai kulttuuriyhteisölle. Näkökulmaksi voidaan toisaalta myös valita käsitysten ja asenteiden mentaalinen luonne, jolloin niitä tarkastellaan lähinnä yksilöpsykologisena ilmiönä. (Dufva, Lähteenmäki, Isoherranen 1996: 30.)

Kielellisillä asenteilla on kaksi olennaista piirrettä. Ensiksi, Salomaan tutkimuksen perusteella näyttäisi olevan niin, että kielellisen asenteen muodostukseen vaikuttavat usein fonologiset tai morfologiset muuttujat. Vasta näiden jälkeen kiinnitetään huomiota sanastollisiin piirteisiin. (Salomaa 1981: 59.) Toiseksi, muodostuneet asenteet ja käsitykset ovat usein dynaamisia ja

häilyviä. Tutkimuksissa henkilöt saattavat muuttaa hiukan käsityksiään kuullessaan toisten käsityksiä samasta aiheesta. Myös lisääntynyt tietoisuus jostakin ilmiöstä saattaa muuttaa käsityksiä. (Dufva, Lähteenmäki, Isoherranen 1996: 66.)

Wiio korostaa viestinnän perusteoksessaan, että mielipiteet ja asenteet täytyy erottaa toisistaan. Mielipiteitä voitaisiin hänen mielestään pitää jäykistyneinä asenteina. Mielipiteitä voidaan muuttaa, jos saadaan mielipiteeseen liittyvää uutta tietoa. Asenteet sen sijaan ovat yleensä varsin kiinteitä ja niitä on vaikea muuttaa. Hyvin jäykät asenteet ovat kaavoittomia. (Wiio 1989: 23.) Lambert ja Lambert puolestaan väittävät erittäin kattavassa sosiaalipsykologian perusteoksessaan, että asenteen kehityksen varhaisvaiheessa uudet kokemukset voivat muuttaa asenteita, mutta myöhemmin asenteiden organisaatio voi muuttua joustamattomaksi ja stereotyyppiseksi. Ihminen, jolla on kiinteytyneet asenteet, luokittelee helposti ihmisiä tai tapahtumia tunnistamatta niiden yksilöllisyyttä.

(Lambert & Lambert 1971: 84.)

Salomaa väittää virheellisesti Jyringin määritelleen asenteen neljä tunnusmerkkiä (Salomaa 1981: 60). Jyrinki kuitenkin toteaa Lampisen koonneen kirjallisuuden eri aikakausien asennemääritelmät yhdeksi yleismääritelmäksi, jonka Jyrinki esittelee teoksessaan (Jyrinki 1976: 72). Seuraava yleismääritelmä on Salomaan muokkaama Jyringin ja Lampisen pohjalta:

"1) Asenne on sisäinen reaktio, jota välttämättä ei havaita.

2) Asenne on arvostava ja sillä on määräsuunta; tavallisesti se on positiivinen tai negatiivinen.

3) Yleensä asenteen kohteeseen voidaan havaita myös ulkoinen reaktio.

4) Asenne on hankittu tai opittu. Asenteella on emotiivinen luonne." (Salomaa 1981: 60.)

Lambertin ja Lambertin mukaan asenne rakentuu kolmesta osatekijästä: ajattelutavasta, tunteista ja reaktiotaipumuksesta (Lambert & Lambert 1971: 84). Tiuraniemen mukaan asennetutkimuksessa on erotettu asenteen eri komponentit, joita ovat kongnitiiviset, affektiiviset ja konatiiviset reaktiot. Kongnitiiviset reaktiot perustuvat usein yksilön uskomuksiin jostakin arvioitavasta asiasta ja voivat olla verbaalisesti ilmaistavia. Myös affektiiviset reaktiot voivat olla verbaalisia, jolloin ne voivat olla arvioitavan kohteen ihailua, inhoa tai arvostelua. Affektiiviset reaktiot, jotka ovat nonverbaalisia, ilmenevät sympaattisen hermoston reaktioina. Konatiiviset reaktiot puolestaan tarkoittavat toiminnallisia aikomuksia ja varsinaisia toimintoja. Verbaalinen konatiivinen reaktio tulee esille silloin, kun yksilö sanoo tekevänsä jotain tai kertoo, millaisesta

toiminnasta hän pitää. Nonverbaalinen konatiivinen reaktio taas on toimintaa, joka ilmaisee asennoitumista: esimerkiksi lääkärin ohjeiden noudattaminen kertoo asennoitumisesta lääkäriin ja lääketieteeseen. (Tiuraniemi 1993: 21–22.) Pälli lisää näiden kolmen komponentin joukkoon vielä neljännen, evaluoivan komponentin. Evaluoiva komponentti on tiedon tai uskomuksen kohteen arvioimista. (Pälli 1999: 125–126.) Wiion mukaan: "asenne on valmius suhtautua tietyllä tavalla tiettyyn kohteeseen" (Wiio 1989: 23). Myös Wiion ja Lambertin ja Lambertin mukaan asenne on opittu ominaisuus ja ilmenee käyttäytymisenä (Wiio 1989: 23; Lambert & Lambert 1971: 89, 99).

2.1.2. Asenteiden funktio

Asenteet määräävät käyttäytymistämme monin tavoin: ne vaikuttavat puhujanarviointiimme, oppimismopeuteemme ja -tehokkuuteemme, siihen, millaisiin ryhmiin liitymme, ammatinvalintaamme ja jopa niiden ajatustapojen valintaan joiden mukaan elämme (Lambert & Lambert 1971: 89).

Lambert ja Lambert väittävät, että herättämällä oikeat asenteet käyttäytymistä voidaan dramaattisesti muuntaa. Asenteet vaikuttavat heidän mukaansa myös oppimiseen. Esimerkkinä he kertovat Jonesin ja Aneshanselin vuonna 1956 julkaistusta tutkimuksesta, jossa tätä asiaa tutkittiin. Tutkimuksen tulos oli, että tiedot, jotka myötäilevät jo olemassa olevia asenteita, assimiloituivat helpommin. Toisaalta tutkimuksessa kävi myös ilmi, että asenteidensa kanssa ristiriidassa olevat väitteet ihmiset oppivat silloin helpommin, kun niistä on hyötyä. Kun esimerkiksi valmistaudutaan väittelyyn, on tärkeää tuntea myös vastapuolen väitteet. Tällaisessa tilanteessa ei opitakaan omaa asennetta tukevia väittämiä, koska ajatellaan, että tunnetaan nämä väitteet jo läpikotaisin ja keskitytään siksi oppimaan vastapuolen väitteitä. (Lambert & Lambert 1971: 94–95.)

Lambertin ja Lambertin mukaan Jones ja Kohler jatkoivat tutkimusta ja julkaisivat uuden tutkimuksen 1958. Tässä tutkimuksessa osoitettiin, että ne väittämät opitaan paremmin, jotka ovat samanhenkisiä kuin omat asenteet, jos väittämät ovat uskottavia. Sen sijaan omien asenteiden vastaiset väittämät opitaan silloin paremmin, jos ne ovat epäuskottavia. Ihmiset siis turvaavat arvonsa ja asenteensa tukiväittämällä ja lisäämällä vastakkaisten näkemysten järjenvastaisuutta. (Lambert & Lambert 1971: 95–96.)

Wermlundin mukaan Smith, Bruner ja White määrittelevät asenteelle kolme psykologista funktiota. Ensimmäistä he kutsuvat kohdearvioinniksi. Tämä tarkoittaa, että ihmiset sijoittavat asioita ja tapahtumia luokkiin. Jokaiseen luokkaan liittyvät tietynlaiset reaktiot ja tunteet. Näin pääsemme helpolla, kun meidän ei joka kerta tarvitse miettiä alusta asti, miten suhtautua eri asioihin ja tapahtumiin. Toisen funktion nimi on sosiaalinen sopeutuminen. Sosiaaliseen sopeutumiseen kuuluvat sekä asenteen ilmaiseminen että asenteen omaaminen. Ryhmään kuulumiseen liittyy oleellisesti asenteen ilmaisemiseen, ilmaisemme nimittäin ryhmässä hyväksytyjä asenteita ja vältämme ilmaisemasta ei-hyväksytyjä. Kun meillä on tiettyjä asenteita, samastumme puolestaan viiteryhmiin, esimerkiksi "itsenäisiin ihmisiin". Viiteryhmä voi myös olla negatiivinen, jolloin asenne merkitsee erottautumista ryhmästä. Kolmas funktio on ulkokohtaistaminen. Tämä tarkoittaa, että yksilö omaksuu ulkoisiin kohteisiin tai tapahtumiin sellaisen asenteen, joka on muunnelma hänen tavastaan käsitellä sisäisiä ratkaisemattomia ongelmiaan. Näin yksilö ehkä onnistuu vähentämään ahdistusta, jonka sisäinen vaikeus on synnyttänyt. (Wermlund 1963: 322–324.)

Helkaman, Myllyniemen ja Liebkindin sosiaalipsykologian oppikirjan mukaan asenteen yhteyttä toimintaan vahvistaa sen saatavuus. "Kun asenteen saatavuus on hyvä, asenteeseen vaikuttavat seikat on a) helpompi palauttaa muistista ja b) ne tulevat myös spontaanisti nopeammin mieleen." Myös asenteen kohdetta koskeva tietomäärä vaikuttaa asenteen saatavuuteen. (Helkama, Myllyniemi, Liebkind 1998: 197.)

2.1.3. Asenteiden kehittyminen

Lambertin ja Lambertin mukaan opimme asenteet assosiaation, siirtovaikutuksen ja tarvetyytytyksen tietä. Tunteet ja reaktiotaipumukset, kaksi asenteiden osatekijää, opitaan assosiaation ja tarvetyytytyksen periaatteilla. Koemme joidenkin ihmisten ja asioiden liittyvän epämiellyttäviin tapahtumiin ja opimme pelkäämään tai välttämään näitä asioita ja ihmisiä. Vastaavasti hakeudumme sellaisten ihmisten ja asioiden luo, jotka liittyvät miellyttäviin tapahtumiin. Teemme näin tyydyttääksemme perusluonteisia miellyttävyyden ja mukavuuden tarpeitamme. Siispä opimme kaikkein perusluonteisimmat asenteemme vuorovaikutuksessa vanhempiin varhaislapsuudessa. Myöhemmin kielteiset asenteet saattavat syntyä tai voimistua sosiaalisissa tilanteissa. Oleellista näissä tilanteissa on, että koemme epäonnistumisia tai pettymyksiä ja assosioimme

sen hyvin menestyvien läsnäoloon. Vastaavasti positiiviset asenteet kehittyvät tai vahvistuvat niitä ihmisiä kohtaan, joiden seurassa viihdymme. (Lambert & Lambert 1971: 99–101.)

Assosiaation ja tarvetyydytyksen synnyttämille asenteille on ominaista, että niiden omaksuja ei kykene ymmärtämään, miksi hän reagoi ja tuntee näin. Tämän vuoksi hän on toisten ajatuksille ja uskomuksille avoin ja saattaa hyväksyä ne omia reaktiotaipumuksiaan ja tunteitaan puolustaakseen. Asenteen kolmannen osatekijän, ajattelutavan, opimme usein siis muilta, ja tätä kutsutaan siirtovaikutukseksi. Siirtäminen on hyvin yleinen asenteiden oppimisen tapahtuma, mutta emme useinkaan tiedosta sitä. Silloin, kun asenteen omaksujalla ei ole mitään kontakteja asenteen kohteeseen (esimerkiksi tummaihoisiin negatiivisesti suhtautuvalla ihmisellä, joka ei ikinä ole edes nähnyt tummaihoista), on asenne välttämättä opittu siirtovaikutuksen kautta. (Lambert & Lambert 1971: 101–102.)

Emme kuitenkaan omaksu kaikkia asenteita, joihin törmäämme, sillä meillä on taipumus valita asenteita. Tämä osoittaa, että myös tarvetyydytys vaikuttaa asenteiden siirtymiseen. Lapsina haluamme olla vanhempiemme kaltaisia, sillä näin varmistamme heidän rakkautensa ja tunnemme kuuluvamme perheeseen. Siksi omaksumme vanhempiemme asenteet. Tietenkään lapsen rakkauden ja kuulumisen tunnetta ei aina perheessä kyetä tyydyttämään, ja siksi lapsi vihamielisyytensä osoittaakseen ei omaksukaan vanhempien asenteita tai omaksuu vastakkaisia asenteita. Myös muiden tärkeiden ihmisten asenteita omaksutaan. Varttuessamme koemme tärkeäksi kuulua erilaisiin ryhmiin ja sisäistämme näiden ryhmien asenteita. Asenteita omaksuamalla tyydytämme siis sosiaalisia tarpeitamme. (Lambert & Lambert 1971: 102–103.)

2.1.4. Asenteiden muuntuminen

Lambertin ja Lambertin mukaan asenteita ei voi muuntaa tai korvata yhtä helposti kuin oppia, sillä ne ovat osa yksilön persoonallisuutta. Yritettäessä muuttaa asenteita onnistutaan usein muuttamaan vain ajattelutapaa ilman että onnistuttaisiin vaikuttamaan tunteisiin tai reaktiotaipumukseen. Tällöin muutos ei ole pysyvä, vaan palaa aikaa myöten ennalleen. Erityisesti kotona tai varhaisvaiheen ryhmäkokemuksissa kehittyneet asenteet ovat erittäin vastustuskykyisiä muutokselle. Myös assosiaation ja siirtovaikutuksen kautta opitut asenteet sekä tarvetyydytystä edesauttavat asenteet ovat vaikeasti muutettavissa, samoin persoonallisuuteen ja käyttäyty-

mistapaan sisäistetyt asenteet. Asenteita voidaan kuitenkin tietyissä olosuhteissa muuttaa. (Lambert & Lambert 1971: 103–104.)

Jos halutaan muuttaa asenteita, täytyy opittavat uudet ajatukset ja uskomukset esittää usein suostuttelevan kommunikaation tapahtumassa. Jos halutaan muuttaa tunne- tai reaktiotaapoja, on tärkeää luoda sellainen tilanne, että uusien reaktiotapojen oppiminen on helppoa. Uudet asenteet opitaan luonnollisesti siirtovaikutuksen, tarvetyydytyksen ja assosiaation kautta. (Lambert & Lambert 1971: 104–105.) Lambertin ja Lambertin sekä Wiion mukaan tutkimukset osoittavat, että uusia asenteita siirrettäessä saavutetaan parempia tuloksia henkilöltä henkilölle -menetelmällä tai ryhmäkeskustelussa kuin luentojen tai joukkotiedotusvälineiden kautta (Lambert & Lambert 1971: 104–105; Wiio 1989: 249). Lambertin ja Lambertin mukaan henkilöiden persoonallisuudet vaikuttavat myös siirtämisen tehokkuuteen. Mitä sympaattisempi ja uskottavampi uusien asenteiden "sosiaalinen opettaja" on, sitä varmemmin hän saa asennemuutoksen aikaan opetettavassaan. Tarvetyydytyksen periaatteen nojalla myös silloin, kun uudesta asenteesta on hyötyä, se opitaan helpommin. Niinpä muutoksia voi opetettävien asenteissa tapahtua, kun muiden hyväksyntä riippuu siitä, omaksuvatko opetettavat uuden asenteen. Lisäksi asennemuutosta voidaan saada aikaan opettamalla sopivissa olosuhteissa uusia tunteita ja reaktioita assosiaation kautta. Esimerkiksi sellaisilla asuinalueilla, joissa asuu sekaisin tumma- ja vaaleaihoisia, on Lambertin ja Lambertin mukaan osoitettu ennakkoluulojen vähenemän. Ennakkoluuloisesti tummaihoisiin suhtautuva vaaleaihoinen saattaa assosoida tummaihoisten läsnäolon miellyttäviin kokemuksiin ja täten kehittää positiivisempia asenteita heitä kohtaan. Myös elokuvat ja televisio saattavat tilapäisesti muuttaa tunteita ja reaktiotaipumuksia. Ne esittävät vähemmistöryhmien arkielämää siten, että katsojalla on mahdollisuus samastua päähenkilöihin ja assosioitua heidän iloihinsa ja suruihinsa. (Lambert & Lambert 1971: 105.)

Suostuttelevaan kommunikaatioon, jota siis usein käytetään asenteiden muuttamisen, suhtaudutaan eri tavoin. Lambertin ja Lambertin mukaan Hovlandin Yalen yliopiston työryhmä on tutkinut suostutteluun suhtautumista. "Erotteluvalla joustavuudella" reagoivat vain harvat ihmiset, toisin sanoen he eivät ole liian vastustavia tai taipuvaisia. Tällaiset ihmiset ovat sen verran kiinnostuneita sosiaalisesta ympäristöstään, että he ottavat huomioon itselleen relevantteja ajatuksia ja ovat piittaamatta ei-relevantteista. Suurin osa ihmisistä edustaa kuitenkin suhtautumiselleen jompaakumpaa ääripäätä. Herkkäuskoiset ihmiset ovat riippuvaisia muista ihmisistä,

eivätkä he kykene arvioimaan kriittisesti muiden ehdotuksia. Tämän vuoksi he helposti omaksuvat muiden uskomuksia ja ehdotuksia, jos ne esitetään asiantuntevasti. Toisessa ääripäässä taas on henkilö, joka vastustaa suostuttelua. Usein häneltä puuttuu kyky ymmärtää viestitettyä aineistoa ja hän suhtautuu auktoriteettiin negatiivisesti. Hän on ajatuksissaan jäykkä ja hidas eikä halua havaita uusia ajatuksia. (Lambert & Lambert 1971: 106.)

Yleinen suostuttelevan viestinnän vaikutuksia selittävä malli on Pettyn & Cacioppon luoma ELM, elaboration likelihood model. Mallin mukaan viestin vaikutus riippuu siitä, miten vastaanottaja sitä käsittelee. Kun asenteen muutos johtuu informaation käsittelystä, miettimisestä ja erittelystä, on kyseessä keskeinen suostuttelureitti. Jos taas asenteen muutos johtuu pinnallisesta informaation käsittelystä ja perustuu toissijaisiin näkökohtiin, esimerkiksi lähettäjään samaistumiseen, kyseessä on perifeerinen suostuttelureitti. Se, miettiikö vastaanottaja viestiä, riippuu vastaanottajan motivaatiosta ja toisaalta hänen kyvystään käsitellä viestin sisältöä. (Helkama, Myllyniemi, Liebkind 1998: 204.)

Wiion mukaan suostuttelu onnistuu parhaiten silloin, kun suostutteleva sanoma on entisten asenteiden, mielipiteiden tai käyttäytymisen mukainen tai poikkeaa vain vähän niistä. Jos vastaanottajalle selitetään etukäteen, että häntä yritetään käännättää, on käännättäminen vaikeampaa. Suostuttelua helpottaa se, että asiat ovat neutraaleja ja että henkilö tuntee mielenkiintoa suostuttelevaa sanomaa kohtaan. Helpoimmin käännitys onnistuu silloin, kun vastaanottajaa kohtaan suunnataan ristiriitaisia tietoja ja synnytetään näin ristikkäispaine. Pelkät tosiasiat muuttavat harvoin asenteita, sillä yksilö valitsee asenteidensa mukaiset tiedot ja varjelee itseään epämiellyttäviltä tiedoilta. Suostuttelun onnistumiseen voi vaikuttaa myös viestinnän määrä siten, että viestintä voi ensin herättää mielenkiintoa ja sitten synnyttää ristikkäispaineen. Mitä vähemmän vastakkaisia tietoja tulee vastaanottajan tietoon, sitä paremmin käännättäminen onnistuu. (Wiio 1989: 247–248.)

Lambertin ja Lambertin mukaan Heider väitti ensimmäisenä, että ihmiset pyrkivät tasapainoiseen tai harmoniseen asenneverkostoon ja käyttäytymiseen sekä ovat hämmentyneitä psyykkisesti, kunnes ovat saavuttaneet tasapainotilan. Lambertin ja Lambertin mukaan Osgood ja Tannenbaum Illinoisin yliopistosta osoittivat vuonna 1955, että kun asenteet käyvät ilmeisen epäsuhtaisiksi, ihmiset muuttavat niitä. Myös Festinger todisti vuonna 1957 Lambertin ja Lambertin mukaan, että ihminen muuttaa omia asenteitaan välttääkseen asenteiden ja käyttäytymisen välistä ristiriitaa. Todennäköisimmin muutosta tapahtuu, kun paine ei ole liian suuri.

(Lambert & Lambert 1971: 108–109.) Tätä kutsutaan kongnitiivisen dissonanssin teoriaksi (Helkama, Myllyniemi, Liebkind 1998: 198).

Helkaman, Myllyniemen ja Liebkindin mukaan kokeellisissa tutkimuksissa on todettu kolme käyttäytymiseen vaikuttamisen tekniikkaa. Nämä tekniikat ovat jalka oven väliin, ovi päin naamaa ja harhautus. Jalka oven väliin -tekniikan perusajatus on ensin pyytää vähän, jotta myöhemmin saisi paljon. Freedmanin ja Fraserin vuonna 1966 julkaisemassa tutkimuksessa koehenkilöistä vain 17 % suostui isoon palvelukseen (asettamaan pihalleen ison liikenneturvallisuuksijulisteen), mutta kun tutkijat pyysivät toisen ryhmän koehenkilöiltä ensin pientä palvelusta (asettamaan liikenneturvallisuuustarran ikkunaan) ja vasta sitten isoa (asettamaan julisteen pihalle), suostui isoon palvelukseen jo 76 %. Ovi päin naamaa -tekniikassa vastaavasti pyydetään ensin paljon, jotta saataisiin myöhemmin vähän. Vuonna 1975 julkaistussa tutkimuksessa Cialdini ym. saivat pieneen pyyntöön heti suostumaan 17 % koehenkilöistä (viemään nuorisoriikollisen eläintarhaan), kun toisessa ryhmässä ison pyynnön jälkeen (huolehtimaan nuorisoriikollisesta kaksi tuntia viikossa kahden vuoden ajan, johon kukaan ei suostunut) oli pieneen pyyntöön suostuneita 50 %. Cialdini ym. tutkivat myös harhautus-tekniikkaa vuonna 1978. Tutkimuksessa opiskelijoita yritettiin saada koehenkilöiksi klo 7.00 alkavaan tutkimukseen, josta saisi yhden suorituspisteen. Opiskelijoista vain 31 % suostui. Sen sijaan harhautus toimi paremmin: kun opiskelijoita ensin kysyttiin vain koehenkilöiksi ja vasta heidän suostumisensa jälkeen kerrottiin tutkimuksen alkamisajankohta, ei kukaan suostuneista perunut, ja näin suostuneita oli 58 %. Kaiken kaikkiaan harhautetuista tutkimukseen osallistui 56 % ja ei-harhautetuista 24 %, sillä kaikki eivät suostumuksestaan huolimatta saapuneet klo 7.00 paikalle. (Helkama, Myllyniemi, Liebkind 1998: 206–209.)

2.1.5. Asenteiden vaikutus kielenkäyttöön

Kielen päätehtävänä on tiedottaminen, informaatio. Häiriöttömimmän informaation antava kieli on oikeata kieltä. (Saukkonen 1970: 3.) Koska puhekielessä kuuluu usein puhujan murre eivätkä eri murrealueiden puhujat välttämättä aina ymmärrä toisiaan, on puhekieli leimattu häiriöllistä informaatiota välittäväksi. Kirjakieli on nostettu jalustalle sen näennäisen häiriöttömyyden takia. Esimerkiksi termi oikeakielisyys tarkoittaa kirjakielen mukaisuutta. Kuitenkin kaikkein

huonoin väline tiedottamiseen jokapäiväisissä kommunikaatiotilanteissa olisi kirjakieli. Vertaa seuraavia esimerkkejä:

Esimerkki 1 Mennessään aamulla linja-autolla kaupungille tätini mies huomasi...

Esimerkki 2 Mun tädin mies, se, se meni aamulla linja-autolla kaupungille, ja ku se oli linja-autossa, se huomasi...

Molemmissa esimerkeissä informaatio on sama, mutta se on esitetty eri tavalla. Ensimmäisen esimerkin informaatioarvo on huono siksi, että kuulijan pitäisi nopeasti omaksua annettu informaatio. Toisessa esimerkissä sen sijaan on taukoja, toistoa, vähemmän johtimia ja helpompi lauserakenne. Tällainen puhekielelle tyypillinen rakenne helpottaa informaation välittymistä kommunikaatiotilanteessa.

Saukkosen mukaan pääasialliset erot puhe- ja kirjakielen välillä ovat sanastossa ja lauserakenteessa. Puhekielessä on kirjakieleen verrattuna mm. lyhyempiä sanoja, vähemmän johtimia, vähemmän substantiiveja, enemmän adverbeja, konjunktioita ja pronomineja ja vähemmän abstraktisanoja. Puhekielen monisanaisuus (täytesanat, konjunktioita, toistot) antaa puhujalle aikaa keskeisen asian selkeään muotoiluun ja kuulijalle mahdollisuuden ennakoita informaatiota ja orientoitua ajoissa. Jos puhekieli olisi yhtä tiivistä kuin kirjakieli, sen informaatioarvo olisi huono. (Saukkonen 1970.) Ennen kuin voidaan tutkia kielen eri piirteisiin liittyviä asenteita, on tiedostettava, että jo puhekielen käyttöönkin on ihmisillä syvälle juurtuneita asenteita.

Nuolijärvi on tutkinut maalta Helsinkiin muuttaneiden kieltä. Kaikki informantit muuttivat 1960- ja 1970-lukujen aikana, jolloin Suomi kaupungistui kovaa vauhtia. Muuttajat puhuivat aluksi omaa murrettaan, mutta hyvin pian kaupunkilaisten asenteet murteita kohtaan alkoivat vaikuttaa. Murteenpuhujat kiusaantuivat erilaisuudestaan ja maalaisuudestaan, joka selvimmin kävi ilmi puheesta. He pyrkivät tietoisesti yleiskielisempään kielenkäyttöön, koska eivät halunneet leimautua. (Nuolijärvi 1986: 68–72.)

Kun henkilö haluaa kuulostaa pätevaltä ja asiantuntevalta, valitsee hän useimmiten yleis kielen. Nyky-yhteiskunnan muresuvaitsevaisessakin ilmapiirissä elää sitkeästi se käsitys, että murretta puhuva henkilö ei voi olla korkeasti kouluttautunut.

Esimerkiksi Salomaan tutkimuksessa informanttien oli helppo erottaa puhenäytteistä ne henkilöt, jotka olivat käyneet ainoastaan kansa- ja/tai kansalaiskoulun. Toisaalta useimmat informanteista eivät kelpuuttaneet mitään näytteistä korkeakoulun käyneen henkilön puheeksi, vaikka näitä korkeakoulun käyneitä tai siellä opiskelevia joukossa oli. Syynä tähän oli se, että

kaikki puhenäytteet olivat selvästi murteellisia. Yleinen asenne vaikutti olevan myös se, että murretta puhuva henkilö on iäkäs. (Salomaa 1981.)

Murteisiin liitettävien, usein negatiivisten, asenteiden luulisi aiheuttavan murteen kaihtamista. Kuitenkaan henkilö, joka joutuu paljon tekemisiin vieraiden ihmisten kanssa, ei aina pyrikään välttämään murretta. Näyttää siltä, että runsaat kontaktit vapauttavat ja lisäävät tietoa ja ihmistuntemusta. Tämä merkitsee itsetunnon vahvistumista, millä puolestaan on vaikutuksensa aina kielimuodon valintaan asti. Lisäksi murteellisuutta perustellaan sillä, että murre tuntuu "aidolta ja alkuperäiseltä" ja sen ilmaisuvoima on tehokkaampi kuin yleiskielen ilmaisuvoima. (Nuolijärvi 1986: 77–78, 122.)

Vahvoina vaikuttavista asenteista huolimatta henkilön puhettavan valintaa pidetään ihmisen perusoikeutena, johon ei saa puuttua. Siksi esimerkiksi Nuolijärven tutkimuksen informanteista useimmat kielsivät puhekumppanin vaikutuksen puhetapansa valintaan. Vaikutuksen tunnustaminen koetaan samalla sen tunnustamiseksi, että haluaa miellyttää puhekumppaniaan. (Nuolijärvi 1986: 75–76.)

Trudgill väittää tarkassa sosiolingvistiikan teoksessaan, että myös yhteisön arvot voivat vaikuttaa sen kieleen. Tästä kertova ilmiö on nimeltään tabu. Tabua voisi luonnehtia sellaiseksi käyttäytymiseksi, jonka yliluonnollisen uskotaan kieltäneen tai jota pidetään muuten sopimattomana. Kielessä tämä assosioidaan asioihin, joita ei sanota ja kielenkäytössä sanoihin ja ilmauksiin, joita ei käytetä. Tabusanoja esiintyy useimmissa kielissä, ja niiden käyttö yhteisön sääntöjen vastaisesti voi johtaa rangaistuksiin tai julkiseen häpeään. Koska tabusanat kertovat yhteisön arvoista ja uskomuksista, ovat jotkut sanat yleisemmin tabuja kuin toiset. Englanninkielisissä maissa yleisimpiä tabuja ovat sanat, jotka liittyvät seksiin, ulostukseen tai kristinuskoon. Tämä kertoo seksuaalimoraaliin vahvasta painotuksesta kulttuurissa. Toisaalta taas roomalais-katolilaisissa kulttuureissa vahvimmat tabut liittyvät uskontoon ja Norjassa paholaiseen. (Trudgill 1974: 29–30.)

Tabusanoja käytetään usein kirosanoina, koska ne ovat voimakkaita. Vaikka nykyajan ihmiset eivät uskokaan taikuuteen, liittyy tabusanojen käyttöön kuitenkin jotain taianomaista. Tabu on sekä sosiaalinen että lingvistinen fakta, sillä tabusanojen julkinen käyttö herättää voimakkaita reaktioita. Nämä reaktiot johtuvat erityisesti sanasta, eivät konseptista. Itse sanat siis koetaan vääriksi, ja siksi ne ovat niin voimakkaita. Tabusanojen voimasta kertoo myös se, että

tabusanojen kanssa foneettisesti samanlaiset sanat saattavat hävitä kielestä, koska niiden käyttöä vältellään. (Trudgill 1974: 30–31.)

Suomenkin kouluissa on yritetty saada oppilaita muuttamaan puhekieltään enemmän kirjakieliseksi (Nuolijärvi 1986: 112–116). Trudgillin mukaan lingvistien mielestä tällainen toiminta on väärää, monestakin eri syystä. Ensiksikin, se on psykologisesti väärin, sillä kieli on tärkeä ryhmään kuuluvuuden ja identiteetin symboli. Yrittämällä muuttaa henkilön puhekieltä herätetään joko kielteisiä asenteita koulua kohtaan tai hylkimisreaktio omaa ryhmää kohtaan. Toiseksi tämä on myös sosiaalisesti väärin, sillä näin saatetaan luoda sellainen käsitys, että jotkut sosiaaliset ryhmät ovat vähemmän arvokkaita kuin toiset. Kolmanneksi tämä on käytännön kannalta väärin, sillä se ei toimi. Uuden puhekielen oppiminen on vielä vaikeampaa kuin uuden kielen oppiminen, sillä uusi ja vanha puhekieli ovat niin samanlaiset, että niitä on vaikea pitää erillään. Lisäksi puhuja ei usein edes halua muuttaa puhekieltään, sillä siitä ei ole mitään hyötyä hänelle: omalla puhekielelläänkin hän pystyy kommunikoimaan standardienglantia puhuvien kanssa ja toisaalta paine identifioitua ja olla solidaarinen omalle ryhmällä on kova. Yhdysvalloissa onkin usein päädytty sellaiseen ratkaisuun, että lapsi puhuu ystäviensä, vanhempiensa ja osittain opettajiansakin kanssa omalla puhekielellään, mutta oppii koulussa lukemaan ja kirjoittamaan standardienglantia. (Trudgill 1974: 74–75.)

2.2. Puhujanarviointi

2.2.1. Puhujanarvioinnin määrittely

Valo määrittelee puhujanarvioinnin ja henkilökuvan seuraavasti: "Puhujanarvioinnilla tarkoitetaan prosessia, jossa puhujaa ja tämän puheviestintää havainnoidaan ja arvioidaan ja jonka aikana ja tuloksena hänen ominaisuuksistaan syntyy ensivaikutelmia eli impressioita, päätelmiä ja/tai tarkentuneita arviointeja. Näistä käytetään yhteistä nimitystä henkilökuva tai henkilövaikutelmat." (Valo 1994: 41.) Henkilökuvaksi nimitetään siis puhujanarvioinnin tuloksena syntyviä vaikutelmia puhujan ominaisuuksista. Kuuntelija muodostaa vaikutelmia myös puhujan tunnetiloista, asenteista ja mielipiteistä, aikomuksista, tavoitteista, hänen esittämästään asiasta ja niin edelleen. Niinpä henkilökuva on vain osa havainnoinnin tuloksesta. (Valo 1994: 51.)

Valon mukaan puhujanarvioinnissa toimitaan kognitiivisten rakenteiden varassa ja uudet henkilöt havaitaan jo olemassa olevan tiedon pohjalta. Kognitiivinen järjestelmä, esimerkiksi henkilömuisti, sisältää monenlaisia kategorioita, jotka kaikki vaikuttavat puhujanarvointiin. Muun muassa stereotyyptit ja prototyypit kuuluvat näihin henkilömuistin kategorioihin. (Valo 1994: 42.)

Stereotyyptit ovat kulttuurissa vallitsevia oletuksia johonkin ryhmään kuuluvien ihmisten tunnusmerkillisistä piirteistä. Valon mukaan useiden tutkijoiden mukaan stereotypia voi sisältää oletuksia persoonallisuudesta, käyttäytymisestä, ulkonäöstä, tunne-elämästä ja niin edelleen. Jos kuulija pikaisesti havaitsee puhujan kuuluvan johonkin ryhmään, voi stereotypia toimia myöhempien vaikutelmien kehyksenä. (Valo 1994: 42.) Niinpä kun tutkimuksessa käytetään piirrearviointia, voivat sukupuoliä koskevat stereotyyptit vaikuttaa henkilökuvan muodostumiseen, sillä Valon mukaan Williams & Best väittävät, että esimerkiksi tasapainoisuudessa, herkkätuntoisuudessa ja avoimuudessa on oletettuja eroja sukupuolten välillä (Valo 1994: 43). Tässä tutkimuksessa ainakin sukupuolta koskevien stereotyyptioiden vaikutus on minimoitu, sillä molemmissa näytteissä on puhujana sama henkilö.

Helkaman, Myllyniemen ja Liebkindin mukaan suosituin stereotypian tutkimuskohde ovat olleet kansallisuudet ja muut ryhmästereotyyptit. Ryhmästereotypia tarkoittaa, että yksilö erottelee tiettyjen ominaisuuksien perusteella arvioitavan ryhmän muista ryhmistä. Tätä erotte-
lua ilmaistaan diagnostisella osamäärällä. Diagnostinen osamäärä on "todennäköisyys, että ryhmän jäsenellä on ominaisuus X jaettuna todennäköisyydellä, että kaikilla ihmisillä on ominaisuus X". Ryhmän omaa stereotypiaa itsestään kutsutaan autostereotypiaksi. (Helkama, Myllyniemi, Liebkind 1998: 121–123.)

Kielellä ja rodulla ei ole todettu olevan luontaista yhteyttä. Niinpä ei myöskään ole takuuta siitä, että sukulaiskieliä puhuvat ryhmät olisivat myös rodullisesti sukulaisia. Ihmiset eivät puhu siten kuin puhuvat siksi, että kuuluvat tiettyyn rotuun vaan siksi, että he ovat oppineet kielen ihmisiltä, joihin heillä on läheiset kontaktit. Vaikka kieli ja rotu eivät suoraan olekaan yhteydessä toisiinsa, on kielen yhtenä tärkeänä tehtävänä luoda etnistä ryhmään kuuluvuuden tunnetta. Kieli myös identifioi puhujansa. Esimerkiksi erästä englanninkielen varianttia nimitetään mustaksi englanniksi siksi, että suurin osa tämän kielimuodon puhujista todellakin on tummaihoisia. Jos tällainen kielen ja ryhmän yhteys on vahva, luodaan helposti oletuksia yksilön

kuulumisesta tiettyyn kieliryhmään. Tämän vuoksi monen mielestä on huvittavaa, jos tummaihoiset puhuvat Yorkshiren aksentilla. (Trudgill 1974: 52–54.)

Stereotyyppien kannalta on kiinnostavaa tarkastella lähemmin tätä mustaa englantia. Vaikka nimityksestä niin voisi päätelläkin, kaikki tummaihoiset eivät suinkaan puhu mustaa englantia. Toisaalta musta englantia -nimitys erottelee ne mustat, jotka eivät puhu standardiamerikanenglantia niistä, jotka sitä puhuvat, vaikka tuskin on olemassa yhtä homogeenistä, koko Yhdysvallat kattavaa standardiamerikanenglantia. Mustan englannin syntyä on yritetty selittää monin eri tavoin, muun muassa että se on alun perin ollut valkoisten murretta, kreolienglantia tai että se vain aikojen kuluessa on kehittynyt eri suuntaan kuin valkoisten kieli. Viimeistään koulussa mustaa englantia puhuva oppilas saa kuulla, että hänen puheensa on väärää ja standardienglantia hyvää ja oikeaa. (Trudgill 1974: 59–61.)

Stereotyyppien liittyä vahvasti ilmiö nimeltä illusorinen korrelaatio. Kun yksilö lukee rikosuutisia, joista yhdessä prosentissa rikoksen on tehnyt ulkomaalainen, muistaa hän ulkomalaisista rikosentekijöistä kertovien uutisten määrän paljon suuremmaksi. Rikollisuus siis korreloituu ulkomalaisuuteen. Tätä kutsutaan odotuseräiseksi illusoriseksi korrelaatioksi. Aineistoperäinen illusorinen korrelaatio taas tarkoittaa ihmisten yleistä taipumusta yliarvioida suhteellisen harvinaisten tapahtumien esiintymisen. (Helkama, Myllyniemi, Liebkind 1998: 125.)

Prototyyppi on tyypillinen esimerkki jostakin. Lisäksi käsitykset erityyppisistä ihmisistä ja heille kuuluvista piirteistä ja toiminnoista ovat Valon mukaan useiden tutkijoiden mukaan prototyyppisiä. Myös oletukset henkilön viestinnästä voivat sisältyä prototyyppiin. (Valo 1994: 43.) Hudsonin erittäin asiantuntevan sosiolingvistiikan teoksen mukaan prototyyppi tarkoittaa sitä, että kun piirteet A ja B tyypillisesti assosioidaan yhteen, oletamme B:n olevan läsnä aina kun havaitsemme A:n ja toisin päin. Jos A on puheen piirre ja B persoonallisuuden piirre, käytetään puhetta vihjeenä henkilön persoonallisuudesta, jota yleensä on vaikeampi suoraan havainnoida kuin puhetta. (Hudson 1980: 202.) Valon mukaan prototyyppi rakentuu usein stereotyyppien varaan siten, että kun stereotyyppiä kuvaa jonkin ihmisryhmän ominaisuuksia, kuvaa prototyyppi sen todennäköistä edustajaa (Valo 1994: 43). Prototyyppisiä käytetään, jotta saataisiin nopeasti informaatiota toisen henkilön käytöksestä ja pystyttäisiin näin ollen suunnittelemaan myös omaa käytöstä. Vaikka ihmisten luokittelussa prototyyppien on riskinsä (ei-hän tietyn prototyyppin ihminen välttämättä käyttäytyäkään odotetusti), kannattaa riski silti usein ottaa, sillä se vähentää tilanteessa vallitsevaa epävarmuutta. (Hudson 1980: 196.)

2.2.2. Kielellinen eriarvoisuus

Hudsonin mukaan kielellinen eriarvoisuus voidaan nähdä sosiaalisen eriarvoisuuden syynä tai myöskin seurauksena, sillä kieli on kautta aikojen ollut yksi tärkeimpiä tekijöitä sosiaalisessa jaottelussa. Kielellisen eriarvoisuuden Hudson jakaa kolmeen eri tyyppiin: subjektiiviseen eriarvoisuuteen, tarkasti kielelliseen eriarvoisuuteen ja kommunikatiiviseen eriarvoisuuteen. Subjektiivinen eriarvoisuus tarkoittaa sitä, että "oikealla" tavalla puhuva henkilö luo itsestään myönteisemmän kuvan kuin "väärällä" tavalla puhuva (tämä "oikea" puhetyyli on jokaisessa kulttuurissa ja yhteisössä omansa). Tarkasti kielellinen eriarvoisuus puolestaan tarkoittaa sitä, että jotkut ihmiset hallitsevat tiettyjä aihepiirejä paremmin kuin toiset. Esimerkiksi kalastusta harrastavalla henkilöllä on paljon enemmän hallussaan kalastukseen liittyvää sanastoa ja termejä kuin sellaisella henkilöllä, joka ei harrasta kalastamista. On myös todennäköistä, että tietyn aihepiirin sanaston hallitsevat henkilöt selviytyvät sellaisista käytännön sosiaalisista tilanteista paremmin, joissa tätä aihepiiriä käsitellään. Kommunikatiivinen eriarvoisuus kuvaa taitoa käyttää kielellisiä aineksia luodakseen itsestään myönteisen kuvan tai vaikuttaakseen muihin ihmisiin. Kommunikatiivinen eriarvoisuus siis sisältää myös subjektiivisen eriarvoisuuden.

(Hudson 1980: 193–195.)

2.2.3. Kielellinen vaikuttaminen

Yleensä kielellisellä vaikuttamisella tarkoitetaan sitä, että tekstin (puhutun tai kirjoitetun) tuottajan tavoitteena on saada vastaanottajat ajattelemaan, tuntemaan tai toimimaan tietyllä tavalla (muun muassa Mattinen 1992: 47; Andersson & Furberg 1974: 10).

Hudsonin mukaan on todistettu, että ihmiset käyttävät kieltä sijoittaakseen itsensä multidimensionaaliseen sosiaaliseen kenttään. Puhuja siis puhuessaan myös jakaa kommunikatiivista informaatiota itsestään: minkälainen persoona hän on, ja mikä on hänen asemansa yhteisössä. Vastaavasti kuulija saattaa tehdä puheen perusteella päätelmiä puhujan persoonasta ja yhteisöllisestä asemasta. Koska puheen perusteella tehdyt päätelmät ovat yleensä arvioivia, on pe-

rusteltua sanoa, että kaikki puhe on vaikuttamaan pyrkivää. Tässä tapauksessa vaikuttamisella ymmärretään sosiaalisten signaalien käyttö informaation lähteinä. (Hudson 1980: 195.)

Puheen käyttö informaation lähteenä on ymmärrettävää. Kun on vuorovaikutuksessa vieraan henkilön kanssa tai täytyy arvioida vieraan henkilön uskottavuutta, on informaatiota saatava jostakin. On myös tärkeää tietää jotakin henkilöstä voidakseen suunnitella omaa käyttäytymistään. Muun muassa toisen henkilön arvoja ja mahdollisia reaktioita arvaillaan. (Hudson 1980: 196.) Tällaista käyttäytymistä selittää Bergerin ja Calabresen epävarmuuden vähentämisen teoria, joka julkaistiin vuonna 1975 artikkelissa "Some Explorations in Initial Interaction and Beyond: Toward a Developmental Theory of Interpersonal Communication". Tämän teorian mukaan, kun ihmiset kohtaavat toisensa, on heidän ensisijainen päämääränsä tilanteessa vallitsevan epävarmuuden vähentäminen. Koska epävarmuus on hyvin negatiivinen tunne, pyritään siitä pääsemään eroon. Ensisijainen keino tähän on ennustaminen, sillä mitä paremmin pystyy viestintätilanteessa ennakoimaan toisen käyttäytymistä, sitä varmemmaksi itsensä tuntee. Siksi siis osapuolet hakevat selkeää taustatietoa toisesta. (Puro 1996: 22–23.) Toisin sanoen "menestyksellinen sosiaalinen vuorovaikutus usein riippuu taidosta päätellä kanssaihminen ajatukset, tunteet ja reaktiotaipumukset hyvin epämääräisistä käyttäytymismerkeistä" (Lambert & Lambert 1971: 85).

Epävarmuuden vähentämisen teorian kanssa kilpailevia teorioita on useita. Puron mukaan Sunnafrank on osoittanut, että epävarmuuden tilalle voidaan aivan yhtä perustellusti asettaa esimerkiksi pyrkimys lisätä positiivisia seikkoja. Negatiivisen epävarmuuden vähentämisen sijasta voitaisiin lähteä siis positiivisemmasta perusolettamuksesta. Delian ja hänen tutkimusryhmiensä muotoilema konstruktivistinen teoria puolestaan painottaa sitä, että keskinäisviestinnän tutkimuksessa pitäisi lähteä kaikista mahdollisista tiedoista, kokemuksista, tunteista, mielialoista ja asenteista, joita ihmisillä on. (Puro 1996: 24–25.)

Lambertin ja Lambertin mukaan sosiaalisesti vastaanottavat ihmiset ovat varsin taitavia päätelmien tekijöitä. Joskus tällaiset ihmiset ovat jopa niin herkkiä vaistoamaan toisten asenteet, että he eivät kykene kanssakäymiseen. Sosiaalisesti kömpelö ihminen puolestaan tekee jatkuvasti vääriä päätelmiä toisten asenteista, koska hänen omat asenteensa häiritsevät päättelyä. Hän olettaa, että kaikilla muillakin on samat asenteet kuin hänellä, sillä hänen mielestään ne ovat ainoita loogisia asenteita. Lambert ja Lambert kuitenkin väittävät, että myös sosiaalinen

kömpelys voi oppia tekemään luotettavia päätelmiä asenteista. (Lambert & Lambert 1971: 86.)

2.2.4. Puhujanarvioinnin funktio

Hewstonen ja Gilesin mukaan Ryanin tutkimukset ovat osoittaneet, että puhujat, joilla on korkea-arvoinen tai vaikutusvaltainen puhetyyli, luokitellaan myös sosioekonomiselta statukseltaan korkeiksi. Ne puhujat puolestaan, joilla on alhainen tai ei-vaikutusvaltainen puhetyyli, luokitellaan statukseltaan alemmiksi. (Hewstone & Giles 1997: 273–274.) Myös Hudsonin mukaan arvot ovat yhteydessä ei-kiellessiin piirteisiin, joten henkilö, jonka puhe viittaa korkeasti arvostettuihin piirteisiin, luo itsestään arvostetun kuvan. Kussakin yhteisössä on omat piirteensä, joita arvostetaan, ja toisen yhteisön korkeasti arvostettu piirre saattaa olla toisessa yhteisössä hyvinkin negatiivinen. Toisaalta kieltä käytetään myös ryhmään kuuluvuuden symbolina. (Hudson 1980: 197.) Saville-Troiken mukaan jopa pienet lapset ymmärtävät kielen funktion ilmaista ryhmään kuuluvuutta. Esimerkkinä Saville-Troike kertoo kuusivuotiaasta lapsesta, joka kehitti s-vian, kun paras ystävä menetti etuhampaansa. (Saville-Troike 1982: 189.)

Ihmiset käyttävät kieltä identifioidakseen itsensä erityisiin sosiaalisiin ryhmiin. Puheen perusteella syntyvät päätelmät johtuvat siis siitä, että ihmiset arvioivat vieraan henkilön kuuluvan johonkin ryhmään ja liittävät häneen ryhmään liittyviä piirteitä (prototyyppi). Piirteiden arvostus puolestaan riippuu siitä, miten noita piirteitä arvostetaan siinä ryhmässä, johon arvioija itse kuuluu. (Hudson 1980: 197)

Hudsonin mukaan sosiaalipsykologit väittävät, että ihminen usein ajattelee oman ryhmänsä olevan parempi, ainakin joissakin suhteissa, kuin muut ryhmät. Toisin sanoen yksilön näkemys itsestään riippuu hänen näkemyksestään sosiaalisesta ryhmästä, johon hän kuuluu. Näin myös yksilön itsekunnioitus riippuu osittain siitä, miten hänen ryhmäänsä yhteisössä kunnioitetaan. Tämä selittää sen, miksi henkilön puhetapa on niin pysyvä osa hänen käytöstään: kuulukseen ryhmään henkilö omaksuu ryhmän puhetavan, ja henkilön näkemys ryhmästä tulee osaksi hänen näkemystään omasta itsestään. Siksi vaihtaminen toiseen ryhmään tulee vaikeaksi. Kielellisen variaation multidimensionaalinen luonne sallii kuitenkin sen, että kielellisiä piirteitä voi omaksua useasta eri ryhmästä samaan aikaan. Tässä joustavuudessa on kuitenkin rajansa. Psykologiset siteet nykyiseen ryhmään ovat yleensä niin vahvat, että ne takaavat uskollisuuden

ryhmän puhetavalle, kunnes on mahdollisuus siirtyä houkuttelevampaan ryhmään. (Hudson 1980: 197–198.)

Ihmisten taipumus ajatella kuuluvansa parempaan ryhmään kuin muut on suoraan yhteydessä kielelliseen vaikuttamiseen. Yksi tapa korostaa oman ryhmän paremmuutta on arvostaa enemmän niitä piirteitä, joita omassa ryhmässä esiintyy paljon tai joissa se on hyvä (esimerkiksi jokin tietty urheilulaji tai tapakulttuuri), kuin niitä piirteitä, joita muissa ryhmissä esiintyy. Tämä pätee myös kieleen ja usein ryhmä ajatteleekin, että heidän tapansa puhua on "se oikea tapa". Tästä seuraa, että ajatellaan muiden ryhmien puhettavan olevan "vähemmän oikeaa". Tämän teorian ongelmana on, ettei ole pystytty selittämään sellaista laaja-alaista ilmiötä, että ryhmä ei uskokaan puhuvansa paremmin kuin muut vaan ennemminkin huonosti. Tätä ilmiötä Labov kutsuu kielelliseksi epävarmuudeksi. (Hudson 1980: 198–199.)

Kielellinen epävarmuus liittyy oman ryhmän pitämiseen alempiarvoisena. Lambertin ja Lambertin mukaan tämä voi johtua siitä, että vähemmistöryhmään kuuluvien asenteisiin vaikuttavat ne kosketukset, joita heillä on korkeamman statuksen ryhmään. Jos siis enemmistöryhmät yhteiskunnassa pitävät jotakin ryhmää alempiarvoisena, alkaa ryhmä itsekin omaksua samoja oman ryhmänsä vastaisia asenteita. Ilmeisesti vähemmistöryhmien jäsenet samaistuvat vallassaolijoihin statustaan parantaakseen ja omanarvontuntoaan kohottaakseen. Tällöin he tahtomattaan sisäistävät vallassaolijoiden stereotyyppiset ja ennakkoluuloiset asenteet. (Lambert & Lambert 1971: 91–92.)

Syitä siihen, miksi ihmiset pitäytyvät omassa puhetyylissään vaikka se olisi halveksittuaikin, on Hudsonin mukaan monia. Sosiaalisen yläluokan puhetyylin omaksuminen houkuttelee alemman luokan lapsia, sillä oikea puhetyyli on pääsylippu ylempään luokkaan. Lapsi kuitenkin havaitsee, että hän saattaa hävitä enemmän kuin voittaa, sillä prosessin aikana hän luultavasti menettää ystäviensä ja perheensä rakkauden ja kunnioituksen. Lisäksi yläluokkaan kuuluminen edellyttää muutakin kuin tietynlaista puhetyyliä, esimerkiksi käytös ja menneisyys asettavat rajoituksia. Toisaalta lapsella saattaa olla ainakin joitakin negatiivisia yläluokkaan ja sen jäseniin liittyviä käsityksiä ja vastaavasti oman ryhmänsä hän näkee positiivisessa valossa. (Hudson 1980: 200–201.)

3. RYHMÄN VAIKUTUS ASEENTEISIIN

3.1. Ryhmän muodostuminen ja päätöksenteko

Ryhmät jaetaan Tiuraniemen mukaan virallisiin ja epävirallisiin. Virallinen ryhmä tarkoittaa jonkin organisaation nimeämää ryhmää, jolla on tietty tavoite, päämäärä tai tehtävä. Epävirallinen ryhmä puolestaan muodostuu ryhmän jäsenten vuorovaikutuksen perusteella. Uutta ryhmää muodostettaessa on ratkaistava useita ongelmia. Ensimmäiseksi jokaisen ryhmän jäsenen täytyy valita roolinsa ryhmässä. Roolivalinta riippuu ryhmästä, sillä yksilö voi olla toisessa ryhmässä aktiivinen ja dominoiva, toisessa taas syrjäänvetäytyvä. Seuraavaksi täytyy ryhmässä jakaa valta ja vaikuttamismahdollisuudet. Koska ryhmän jäsenet eivät aluksi tiedä toistensa motiiveja tai halua vaikuttaa ryhmän toimintaan, pyritään aluksi selvittämään toisten motiiveja, haetaan liittolaisia, tuetaan toisia tai ollaan riippuvaisia ryhmän oletetusta tai todellisesta johtajasta. Kolmanneksi ryhmän jäsenen täytyy arvioida, voiko hän toteuttaa omia tarpeitaan tai tavoitteitaan ryhmässä. Tämän vuoksi henkilö saattaa vetäytyä seuraamaan ryhmän muotoutumista arvioiden samalla, voiko hän siihen sitoutua. Neljänneksi ryhmä ratkaisee, miten keskinäinen hyväksyntä ja intimitteetti toteutuvat ryhmässä. Tämä riippuu muun muassa ryhmän jäsenistä, ryhmän tehtävästä sekä käytettävissä olevasta ajasta. (Tiuraniemi 1993: 46, 49–50.)

Ryhmän jäsenten toimintaan vaikuttavat myös normit ja säännöt. Normit määrittelevät, millainen toiminta ryhmässä on sallittua. Normien taustalla vaikuttavat arvot ja arvostukset. Normit muotoutuvat ryhmän jäsenten lausumattomista käsityksistä, kriittisten tilanteiden käsittelyn kautta, jäsenten rooleihin liittyvien odotusten kautta ja siten, että jäsenten aikaisemmat toimintatavat siirtyvät ryhmään. Ryhmän toimintaa, tehtävän suoritusta, ryhmän jäsenten vuorovaikutusta ja käyttäytymistä pyritään kaikkia säätelemään normien avulla. Ryhmän toiminnan kehittyessä ja jäsenten testatessa sallitun käyttäytymisen rajoja muodostuvat sosiaaliset normit. Mahdollisia ristiriitoja ryhmä puolestaan pyrkii säätelemään sääntöjen avulla. Säännöillä määritellään toimintatavat eri tilanteisiin, jotta välttyttäisiin riidoilta ja konflikteilta. Säännöt voivat olla julkilausuttuja tai epävirallisia käsityksiä, uskomuksia ja oletuksia, ja ne voivat olla neuvoteltuja

tai annettuja. Säännöt voivat toimia myös merkityssuhteiden luojina, sillä uusi jäsen voi mukauttaa sääntöjen avulla omaa toimintaansa ryhmän toimintaan. (Tiuraniemi 1993: 50–52.)

Helkaman, Myllyniemen ja Liebkindin mukaan ryhmän päätöksentekoa on tutkittu paljon sellaisesta oletuksesta käsin, että ryhmän jäsenillä on jokin mielipide päätöksen kohteena olevasta asiasta. Nämä mielipiteet voidaan asettaa järjestykseen jollekin ulottuvuudelle. Yleisluokseksi saatiin, että ryhmä tuli päätökseen, joka oli ryhmän jäsenten mielipiteiden keskiarvo. Tätä mielipiteiden keskimääräistymistä kutsutaan normaalistumiseksi. Tutkimuksissa käytettiin yleensä tunnearvoltaan neutraaleja asioita päätöksenteon kohteina. Kuitenkin kun päätöksenteon kohteena oli riskinotto, todettiin, että ryhmät usein kannattivat suurempaa riskiä kuin ryhmän jäsenet keskimäärin yksityisesti. Tätä kutsutaan riskisiirtymäksi. Tutkijat huomasivat, että riskisiirtymän lisäksi esiintyi varovaisuussiirtymä eli ryhmät päätyivät eräissä riskinottotilanteissa varovaisempaan kantaan kuin ryhmän jäsenet keskimäärin. Todettiin, että jos päätettävät asiat olivat jäsenille henkilökohtaisesti tärkeitä, siirtymä esiintyi muissakin kuin riskinottoa koskevissa päätöksissä. Näyttääkin olevan niin, että siirtymä syntyy, jos jäsenten alkuperäisissä mielipiteissä on melko paljon hajontaa. Tällöin ryhmän kanta siirtyy ryhmän jäsenten enemmistön mielipiteiden suuntaan. Niinpä riskisiirtymä ja varovaisuussiirtymä ovat osa isompaa ilmiötä nimeltä ryhmäpolarisaatio. Ryhmäpolarisaatio tarkoittaa, että "ryhmän päätös sijoittuu jäsenten yksityisten päätösten keskiarvosta poiketen lähemmäksi arviointiulottuvuuden jompaakumpaa ääripäätä". (Helkama, Myllyniemi & Liebkind 1998: 280–281.)

Ryhmäpolarisaatiota ei ole kyetty täysin selittämään. Luultavasti kyseessä on informaatiovaikutus eli kun ryhmän jäsenten enemmistön mielipiteet määräävät suunnan, johon ryhmä päätös siirtyy, hallitsevat nämä mielipiteet myös ryhmäkeskustelua. Mikäli päätöksen on oltava yksimielinen, saavutetaan yksimielisyys ryhmän painostuksella poikkeavia kohtaan, ja he antavat periksi. Todellisissa päätöksentekotilanteissa on ryhmän todettu usein päätyvän jäsenten mielipiteiden keskiarvoon polarisoitumisen sijasta. Tämän arvellaan johtuvan siitä, että polarisoituminen syntyy sellaisissa tilanteissa, joissa ryhmä ei ole vielä kehittänyt normeja, esimerkiksi laboratorionkokeissa. Sen sijaan aidoissa ryhmissä polarisoituminen ei välttämättä ole kaikissa päätöksentekotilanteissa olennainen piirre. (Helkama, Myllyniemi & Liebkind 1998: 281.)

3.2. Ryhmädynamiikka

Tiuraniemen mukaan Bion väittää, että ihminen muodostaa aina tietoisesti tai tiedostamattaan arvion ryhmän asennoitumisesta häntä itseään kohtaan. Ryhmän tahdon yksimielistä ilmausta Bion kutsuu ryhmämentaaliteetiksi. Ryhmässä pyritään yhdenmukaiseen käyttäytymiseen siksi, että jos ryhmän jäsen käyttäytyy poikkeavasti, hän kokee sen epämiellyttävänä. (Tiuraniemi 1993: 56.) Myllyniemi jopa väittää, että sosiaalinen ympäristö on olennaisin asenteita muodostava tekijä, sillä se painostaa yksilöt yhdenmukaiseen asennoitumiseen. Myllyniemi kuitenkin lisää, että asenteet vaihtelevat samassakin sosiaalisessa ympäristössä. Vaihtelua on tunteenomaisuudessa, tietoaineksen monipuolisuudessa ja asenteiden keskinäisessä johdonmukaisuudessa. (Myllyniemi 1969: 43.)

Lambertin ja Lambertin mukaan Lambertin ja Lowyn vuonna 1957 julkaistu tutkimus osoittaa, että ihmiset muuttavat asenteitaan tai niiden ilmaisua ryhmässä, jos siitä on heille henkilökohtaista etua. Tutkimuksessa koehenkilöt olivat kahdenlaisissa ryhmissä: ryhmissä, joissa kaikki koehenkilöt tunsivat toisensa hyvin ja ryhmissä, joissa koehenkilöt eivät tunteneet toisiaan ollenkaan. Toisensa hyvin tuntevat koehenkilöt varoivat poikkeamasta standardista ilmaisutessaan asenteitaan, sillä poikkeaminen saattaisi muodostaa uhan heidän asemalleen ryhmässä. Sen sijaan koehenkilöt, jotka eivät tunteneet toisiaan lainkaan, eivät muuttaneet asenteitaan tai niiden ilmaisua. (Lambert & Lambert 1971: 139–140.)

Lambertin ja Lambertin mukaan on tehty useita tutkimuksia siitä, onko asenteiden muuttaminen helpompaa muuttamalla ryhmänormeja kuin yrittämällä vaikuttaa suoraan yksilöön. Muun muassa Aschin vuonna 1952 julkaistusta tutkimuksesta kävi ilmi, että on vaikeaa seistä yksin ryhmän mielipidettä vastaan. Tutkimuksessa vain 42 % koehenkilöistä pysyi omassa mielipiteessään vastoin ryhmän enemmistön mielipidettä. Suuri osa siis samankaltaistui eli mukautui enemmistön kantaan, vaikka se oli väärä. Jälkeenpäin koehenkilöt kertoivat mukautuneensa siksi, että todella havaitsivat enemmistön väärän arvioinnin oikeaksi, luulivat omat havaintonsa vääräksi tai pelkäsivät poiketa muista. (Lambert & Lambert 1971: 140–141.)

Lambertin ja Lambertin mukaan Walker ja Heyns selittävät vuonna 1962 julkaistussa tutkimuksessaan, miksi ihmisistä tulee samankaltaistujia. Samankaltaistuminen on keino käyttäytyä siten, että ihminen hyväksytään ja hänestä pidetään. Samankaltaistumisaste riippuu ryh-

män jäsenyyden vetovoimasta ja vetovoima tarkoittaa ryhmään kuulumisen tuottamaa hyötyä. Jos ihminen tahtoo ryhmän hyväksyvän itsensä, hyväksyy hän ryhmän normiston. Ryhmissä, jotka eivät häntä tyydytä, hän taas osoittaa kapinointinsa poikkeamalla normeista. Koska ihmisillä on perustarve olla hyväksytyjä ainakin joissain ryhmissä, voidaan lähes kaikki ihmiset samankaltaistaa persoonallisuudesta riippumatta, jos tilanne on sopiva. (Lambert & Lambert 1971: 144.) Lambertin ja Lambertin mukaan Crutchfield havaitsi vuonna 1955 julkaistussa tutkimuksessaan, että tietyt persoonallisuudenpiirteet liittyvät samankaltaistujiin. Itsenäinen ihminen on älyllisesti tehokkaampi, kypsempi, hänellä on enemmän itseluottamusta ja hän on vähemmän jäykkä tai autoritaarinen kuin samankaltaistuva ihminen. Samankaltaistuvat ihmiset ovat taipuvaisia ihannoimaan vanhempiaan, itsenäiset ovat objektiivisempia ja realistisempia. Itsenäisten asenteet ovat samankaltaistujia sallivampia lastenkasvatuksen suhteen. (Lambert & Lambert 1971: 143.)

Sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa kohdataan mielellään sellaisia henkilöitä, joilla on samantapaisia asenteita kuin itselläkin. Samanmielisyys vahvistaa oman suhtautumisen oikeutta ja synnyttää kiintymystä vuorovaikutuskumppania kohtaan. Erilaiset asenteet puolestaan saavat aikaan välttämismäisiä reaktioita. Erilaiset asenteet voivat myös lisätä viestintää, sillä henkilöt pyrkivät selvittämään asenne-erojaan ja muuttamaan vuorovaikutuskumppanin kantaa. Tärkeissä sosiaalisissa asenteissa pyritään usein saavuttamaan samanmielisyys. Jos näin ei tapahdu, kontaktit vähenevät. ”Kiinteissä sosiaalisissa ryhmissä, joissa jäsenet ovat paljon kontaktissa keskenään, vallitseekin yleensä melkoinen mielipiteiden ja asenteiden yhtäläisyys.” (Myllyniemi 1969: 43.)

4. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA MENETELMÄT

4.1. Tutkimuskysymykset

Tutkimuskysymyksiäni on kolme. Ensimmäinen tutkimuskysymykseni on: Mihin puheessa kiinnitetään huomiota? Yksittäisten seikkojen lisäksi olen kiinnostunut myös siitä, osataanko seikoja ylipäättään nimetä, eli ollaanko seikoista tietoisia. Toisena tutkimuskysymyksenäni on, miten *ninkuttavaan* henkilöön suhtaudutaan. Pääasiassa keskityn siihen, suhtaudutaanko *ninkuttavaan* henkilöön positiivisemmin vai negatiivisemmin kuin tavallisesti puhuvaan henkilöön.

Kolmanneksi yritän selvittää, muodostuuko asenne ryhmässä. Olen kiinnostunut myös siitä, muodostuuko ryhmälle yhteinen asenne ja onko asenteen muodostamisprosessi havaittavissa.

4.2. Tutkimusmateriaali

Nauhoitin 2.10.2000 klo 14.20 Radio Novasta noin yhden minuutin pituisen haastattelun, jossa dosentti Andreo Larssen analysoi sitä, miksi suomalaiset miehet eivät mielellään mene lääkäriin. Tästä tekstistä nauhoitin tutkimustani varten kaksi erilaista versiota: toinen oli teksti alkuperäisenä ja toiseen oli lisätty *niinku*-ilmauksia (katso liite 1). Alkuperäisessä tekstissä ei ollut yhtään *niinkua*. *Niinkut* lisäsin suomen kielen laitoksen henkilökunnan kanssa tekstiin luonteviin kohtiin, eli aina ennen painollista sanaa (katso s. 6). Puhuja oli molemmissa versioissa sama nuori mies, joka on samalta murrealueelta kuin informantitkin. Puhuja oli luonnollisesti miespuolinen siksi, että alkuperäinenkin puhuja oli.

Näytteiden puhuja pyrki mahdollisimman luontevasti jäljittelemään alkuperäistä puhujaa eli dosentti Larssenia. Puhuja pyrki myös puhumaan molemmat näytteet samanlaisilla äänenpainoilla ja tauotuksilla. Tietysti näytteisiin silti pääsi eroja, sillä puheen tuottaminen ei ikinä ole mekaanista tai tarkkaa. Puhuja ei pyrkinyt muuttamaan ääntään tai puhetapaansa. Näytteet nauhoitettiin kasettimankalla, jossa on erillinen mikrofoni. Näytteiden laatu oli siis hyvä (ei taustakohinaa) ja puheesta sai hyvin selvää.

4.3. Tutkimusmenetelmät

4.3.1. Puhujanarviointi

4.3.1.1. Lomakekysely

Lomaketta käytin siksi, että sen avulla saan testattua sitä, kiinnitetäänkö muotoon enemmän huomiota silloin, kun merkitys on jo tuttu. Lomaketta käyttäessäni saan myös esiin ensivaikutelman, joka usein ei ole kovinkaan tietoinen. Tällä menetelmällä on myös helppo vertailla ryhmien vastauksia. Lomakkeeseeni olen laatinut yleisesti käytetyn 1–5-asteikon. Lisäksi täydensin lomaketta avokysymyksillä (katso liite 2). Avokysymysten kautta selvitän sitä, myöntävätkö

informanttini arvioivansa ihmisiä puheen perusteella ja kuinka tietoisia he ovat arviointiinsa vaikuttavista seikoista.

4.3.1.2. Vastaajat ja vastaamistilanne

Vastaajani olivat erään Pohjois-Kymenlaaksossa sijaitsevan yläasteen henkilökuntaa. Vastaajina olivat 12 vapaaehtoista koulun n. 50 hengen henkilökunnasta. Vastaajista miehiä oli neljä ja naisia kahdeksan ja he olivat 26–57-vuotiaita.

Halusin vastaajikseni yläasteen henkilökunnan monesta eri syystä. Ensinnäkin vastaajani ovat aikuisia, itsekin joskus gradun tehneitä henkilöitä (lähes kaikki olivat opettajia), joten he luultavasti suhtautuisivat tehtäväänsä sen vaatimalla vastuullisuudella. Toisekseen he kuulevat päivittäin oppilaidensa suusta *ninkutusta*, joten heille on varmasti muodostunut ilmiöstä oma mielipiteensä. Lisäksi olin itse heidän kanssaan samassa koulussa kolmen kuukauden ajan sijaisena, joten vastaajien tavoittaminen ja koetilanteen järjestäminen oli helppoa. Tunnen siis vastaajani, mutta en liian läheisesti, joten en varmastikaan voi lukea heidän vastauksistaan mitään "rivien välistä" ja toisaalta se, etten ole heille täysin kasvoton, varmasti motivoi suhtautumaan tutkimukseeni vakavasti.

Tämä 12 vastaajan ryhmä jaettiin puoliksi, joten syntyi kaksi ryhmää (A&B). Vastaajinani olivat:

Ryhmä A

- A mies, opettaja, syntynyt 1962
- B nainen, opettaja, syntynyt 1945
- C nainen, opettaja, syntynyt 1975
- D nainen, opettaja, syntynyt 1944
- E nainen, opettaja, syntynyt 1957
- F nainen, opettaja, syntynyt 1960

Ryhmä B

- G mies, opettaja, syntynyt 1946
- H mies, opettaja, syntynyt 1971
- I mies, opettaja, syntynyt 1966
- J nainen, opettaja, syntynyt 1950

K nainen, kanslisti, syntynyt 1955

L nainen, opettaja, syntynyt 1953

Ryhmä A suoritti koetilanteen ensimmäiseksi ja ryhmä B viikko A:n jälkeen. Ryhmä A:n jäseniä oli kehoitettu olemaan kertomatta koetilanteesta etukäteen ryhmä B:lle. Molemmat ryhmät kuuntelivat kaksi tekstiä. Ryhmien koetilanteet erosivat toisistaan siten, että ryhmä A kuunteli ja arvioi ensin alkuperäisen tekstin ja tämän jälkeen *niinku*-tekstin, kun taas ryhmä B kuunteli ensin *niinku*-tekstin ja sitten alkuperäisen tekstin. Vastaajat täyttivät ensimmäisen tekstin kuuntelemisen jälkeen lomakkeen (katso liite 2). Tämän jälkeen he kuuntelivat toisen tekstin ja täyttivät jälleen saman lomakkeen. Lopuksi oli vielä ryhmähaastattelu. Aikaa koko koetilanteeseen kului n. 30 minuuttia, josta lomakkeiden täyttöön kului n. 10 minuuttia.

Molempien ryhmien koetilanteet sujuivat lähes suunnitelmieni mukaan. Koetilanteeseen varaamani tila oli meluton, joten näytteiden kuuntelu rauhalta sujui ilman häiriötekijöitä. Koetilanteiden aika ei sikäli ollut paras mahdollinen, että molemmat koetilanteet pidettiin koulupäivän päätteeksi, joten opettajat olivat varmasti väsyneitä. Havaintojeni perusteella kaikki vastaajat kuitenkin keskittyivät koetilanteessa hyvin ja ryhmähaastattelussa jopa tempautuivat keskusteluun mukaan. Keskittymistä auttoi varmasti sekin, että koetilanne ei kestänyt kauaa. Ainoa suuri kömmähdys sattui B-ryhmän koetilanteessa. Toisen näytteen kohdalla kaksi informanttia ymmärsi antamani ohjeet väärin, ja he jättivät lomakkeen arviointiasteikon kokonaan täyttämättä. Heidän toista näytettä arvioivissa lomakkeissaan on siis vain avokysymyksiin vastattu. Tämä tietysti vaikeutti tulosten vertailua.

4.3.1.3. Vastausten analyysi

Vertailen lomakkeen asteikon vastausten eroja sekä ryhmien sisällä että välillä. Tarkoituksenaani ei ole hahmotella mitään yleistettävissä olevaa *ninkuttavan* henkilön henkilökuvaa piirreasteikon vastauksista. Toki jonkinlainen henkilökuva vastauksista muodostuu, mutta tutkimukseni perusajatuksena on verrata *ninkuttavan* henkilön ja tavallisen henkilön henkilökuvia tässä informanttijoukossa. Tuloksissa olen vertaillut piirteitä myös yksitellen, mutta koska informanttijoukkoni on pieni, ei mitään yleistyksiä voi tehdä. Yksittäisten piirteiden vertailu on kuitenkin tärkeää, jotta saan selville, kiinnitetäänkö muotoon huomiota enemmän silloin, kun merkitys on

jo tuttu. Yksittäisten piirteiden vertailun lisäksi keskityn suureen kokonaisuuteen, eli siihen, kumman puhujan henkilökuvasta muodostuu positiivisempi.

Avokysymysten vastaukset olen koonnut yhteen ja raportoinut tuloksissa. Vastauksia en analysoi tarkasti, vaan tarkoitukseni on esittää vastausten laaja kirjo. Muutamat seikat toistuvat useasti ja nousevat näin esiin. Yleistyksiä ei kuitenkaan taaskaan voi tehdä.

4.3.2. Asenteen muodostuminen

4.3.2.1. Ryhmähaastattelu

Ryhmähaastattelun otin mukaan siksi, että se on ainoa menetelmä, jolla saan testattua sitä, muuttuvatko ja muodostuvatko asenteet lopulta ryhmässä. Ryhmähaastattelulle oli hyvät edellytykset, sillä opettajat ovat melko tottuneita esiintymään ja esittämään oman kantansa. Ryhmähaastattelun kannalta oli myös hyvä, että haastateltavani tunsivat minut, sillä haastatteluissa oli välitön tunnelma. Tällainen tunnelma on tärkeä saavuttaa, sillä varautuneessa ilmapiirissä omien mielipiteiden esille tuominen on usein vaikeaa.

Toteutin ryhmähaastattelussa puolistrukturoitua haastattelumallia monesta eri syystä. Tiukasti strukturoidut kysymykset olisivat vieneet pohjan spontaaniuudelta ja luultavasti myös kahlinneet keskustelua. Lisäksi olisin kysymyksilläni johdatellut informantteja, enkä näin ollen olisi saanut informanttien ”aitoja” vastauksia. Toisaalta täysin strukturoimaton haastattelu olisi päästänyt keskustelun rönsyilemään. Rönsyily taas olisi luultavasti johtanut siihen, että informantit eivät olisi keskustelleet kaikista lomakkeessa olevista piirteistä. Koska yksi tärkeä tutkimukseni osa oli nimenomaan lomakkeen ja ryhmähaastattelun vertailu, oli tärkeää, että ryhmähaastattelussa käytiin läpi kaikki lomakkeen piirteet. Puolistrukturoidun haastattelun etuna on myös se, että haastattelijan rooli on melko pieni. Näin ollen informantit ja keskustelu nousevat pääosaan.

4.3.2.2. Haastateltavat ja haastattelutilanne

Ryhmähaastattelu oli heti näytteiden kuuntelemisen ja lomakkeiden täytön jälkeen. Haastateltavina olivat siis samat henkilöt kuin vastaajinakin. Haastateltavat eivät nähneet toistensa vastaus-

lomakkeita eikä heillä ollut tilaisuutta keskustella vastauksistaan toistensa kanssa ennen ryhmähaastattelua. Molemmissa ryhmissä oli hyvä ja vapautunut tunnelma.

Molempien ryhmien ryhmähaastattelussa osallistujat keskustelivat vilkkaasti ja esittivät rohkeasti omia mielipiteitään. Molemmissa ryhmissä oli kuitenkin yksi hiljainen jäsen. Molemmat hiljaiset jäsenet olivat naisia. Nämä hiljaiset jäsenet kyllä seurasivat keskustelua, mutta osallistuivat keskusteluun harvoin. A-ryhmässä jäsenten mielipiteet menivät usein ristiin, mutta B-ryhmä oli hyvin yksimielinen. A-ryhmässä tunnelma oli kyllä avoin, muttei kovin rentoutunut, osaksi varmaankin siksi, että ryhmän jäsenet väittelivät keskenään ja ehkä kokivat toisensa kilpailijoiksi. B-ryhmässä sen sijaan tunnelma oli todella leppoisa, mitä todistaa sekin, että ryhmän jäsenet vitsailivat paljon ja myös nauroivat paljon. A-ryhmän jäsenet lähinnä naurahtivat omaa mielipidettään esittäessään, mutta B-ryhmän jäsenet naurattivat kommenteillaan koko ryhmää. Lisäksi B-ryhmässä yhden jäsenen vitsailuun saattoi lähteä mukaan muitakin jäseniä, kun taas A-ryhmässä tällaista ilmiötä ei ollut ollenkaan.

Ryhmähaastattelu sujui muuten hyvin, mutta huomasin jälkeensä haastattelukokemattomuuteni aiheuttaneen ongelmia. Mielestäni onnistuin hyvin pysyttelemään lievästi keskustelua ohjailevana haastattelijana, ja näin informantit pääsivät keskustelemaan keskenään. Tempauduin kuitenkin liiaksi seuraamaan informanttien keskustelua, sillä en käynyt kaikkia lomakkeessa olevia piirteitä läpi molempien puhujien kohdalta ryhmähaastattelun aikana. Kaikki piirteet tulivat kyllä ainakin kerran keskustelun kohteeksi, mutta tuloksista huomaa selvästi, että ensimmäisen näytteen puhujasta on keskusteltu paljon enemmän kuin toisen näytteen puhujasta. Toisen näytteen puhujasta tuli varsinkin A-ryhmän ryhmähaastattelussa esille siten vain hajanaisia mielipiteitä ja satunnaisia huomautuksia.

4.3.2.3. Haastattelun analyysi

Olen litteroinut molemmat haastattelut ja analysoin ne molemmat kohta kohdalta. Analyysissäni keskityn asenteen muodostumiseen, eli selvitän, miten asenne ryhmässä muodostuu tai muodostuuko yhteistä asennetta ollenkaan. Lopuksi tarkastelen lomakkeen vastausten ja ryhmähaastattelun yhteyksiä. Tarkoitukseni on selvittää, onko henkilön julkituotu mielipide sama kuin hänen asenteensa.

5. TULOKSET

5.1. Puhujanarvioinnin tulokset

5.1.1. A-ryhmän näytteiden erot

Näyte 1

Taulukko 1. A-ryhmän arviot tavallisen näytteen puhujasta.

							ka
kiinnostava	*	*	*	5	1	tylsä	4,17
rentoutunut	*	1	2	3	*	jännittynyt	3,33
innostunut	*	2	1	3	*	tympääntynyt	3,17
kouluttautunut	*	2	2	2	*	ei-kouluttautunut	3
luotettava	*	*	5	1	*	epäluotettava	3,17
kokenut puhuja	*	1	*	4	1	kokematon puhuja	3,83
miellyttävä	*	1	2	2	1	epämiellyttävä	3,5
älykäs	*	*	6	*	*	tyhmä	3
						keskiarvon ka	3,40

Numerot tarkoittavat kyseisen vaihtoehdon valinneiden informanttien lukumäärää ja taulukon sivussa on keskiarvo. (Vertaa liite 2.)

Näyte 2

Taulukko 2. A-ryhmän arviot *niinku*-näytteen puhujasta.

							ka
kiinnostava	*	1	2	1	2	tylsä	3,67
rentoutunut	*	2	*	4	*	jännittynyt	3,33
innostunut	*	2	3	1	*	tympääntynyt	2,83
kouluttautunut	*	1	3	1	*	ei-kouluttautunut	3
luotettava	*	1	2	3	*	epäluotettava	3,33
kokenut puhuja	*	2	*	4	*	kokematon puhuja	3,33
miellyttävä	*	2	3	1	*	epämiellyttävä	2,83
älykäs	*	1	4	1	*	tyhmä	3
						keskiarvon ka	3,29

Numerot tarkoittavat kyseisen vaihtoehdon valinneiden informanttien lukumäärää ja taulukon sivussa on keskiarvo. (Vertaa liite 2.)

A-ryhmä kuuli ensin tavallisen näytteen (näyte 1) ja sitten *niinku*-näytteen (näyte 2). Yleissilmäys A-ryhmän vastauksiin osoittaa lähes kaikkien vastausten sijoittuvan keskelle, ääripäitä käytettiin hyvin vähän. Hajonta oli näin ollen melko vähäistä. Vastaukset näyttävät noudattavan samaa varovaista linjaa molemmissa näytteissä ja yhteneväisyyksiä oli useita. Useissa kohdissa pienet erot havaitsee parhaiten keskiarvoja vertailemalla.

Heti ensimmäisessä kohdassa tuli kuitenkin selkeä ero näytteiden vastausten välille. Näytteen 1 puhuja arvioitiin melko tylsäksi tai tylsäksi, kun taas näytteen 2 puhujan kohdalla arvioinnit hajaantuivat melko kiinnostavasta aina tylsään asti. Vastaajat saattoivat kokea *niinku*-puhetyylin kiinnostavammaksi siksi, että se tuo puheeseen spontaaniutta ja elävyyttä (katso s. 6–7). Toisaalta on mielenkiintoista, että vaikka vastaajat kuulivatkin saman tekstin kahteen kertaan, ei näytteen 2 puhujaa arvioitu tylsemmäksi kuin puhujaa 1. Vastaajat siis pystyivät arvioimaan ainakin jossain määrin puhujaa ja tekstiä erikseen.

Molemmat puhujat arvioitiin hiukan enemmän jännittyneiksi kuin rentoutuneiksi. Näytteen 1 puhujasta vaikutelma kallistui melko tympääntyneen puolelle, kun taas näytteen 2 puhujasta melko innostuneen puolelle. Kouluttautuneisuutta ei kummankaan puhujan kohdalla osattu

määrittää, näytteessä 2 oli yksi vastaaja jättänyt vastaamatta tähän kohtaan. Myös luotettavuutta näyttää olleen vaikea arvioida, molempien näytteiden puhujan arviointi painottui melko epäluotettavaan, tosin näytteen 2 puhujan enemmän. Koska painotusero ei ole oleellisen suuri, ei voida sanoa, että *niinku*-puhetyyli antaisi puhujasta epäluotettavan kuvan.

Näytteen 1 puhuja oli melko kokematon tai kokematon useimpien vastaajien mielestä, vain yhden mielestä hän oli melko kokenut. Sen sijaan näytteen 2 puhujasta arvioinnit jakautuivat melko kokeneen ja melko kokemattoman välillä, tässäkin vahvempana oli melko kokematon. Tulos on yllättävä. Oletin *niinkun* luovan selkeästi kokemattomuuden tuntua, ostetaanhan tällä ilmauksella aikaa koota ajatuksia (katso s. 6). Näyttää myös siltä, että *niinku* koetaan melko miellyttäväksi, sillä vaikka vastauksissa olikin paljon hajontaa, koettiin näytteen 1 puhuja melko epämiellyttäväksi ja näytteen 2 puhuja vastaavasti melko miellyttäväksi.

Viimeinen kohta on mielenkiintoinen. Näytteen 1 puhujasta ei yksikään vastaaja osannut arvioida älykkyyttä, mutta näytteen 2 puhujasta arvioinnit jo hajaantuivat. Syynä voi olla se, että ensimmäistä näytettä arvioitaessa ei uskalleta ottaa kantaa näin arkaluontoiseen asiaan (ryhmäkeskustelussa tuli ilmi, ettei vastaajien mielestä älykkyyttä voi eikä saa arvioida henkilön puhutavan perusteella), mutta toista näytettä arvioitaessa on arviointi jo tuttua ja rohkaistutaan. Tätä selitystä eivät tue muut kohdat, joissa vastausten jyrkkyys vaihtelee näytteestä riippumatta. Toisaalta voi olla, että näyte 1 ei tässä kohdassa herättänyt mitään tunteita tavallisuutensa vuoksi, mutta näyte 2 herätti. On kuitenkin huomattava, että keskiarvo oli molemmissa näytteissä sama, joten enemmistö pysyi keskiteillä, eivätkä enemmistöstä poikkeavatkaan valinneet ääripäitä.

5.1.2. B-ryhmän näyttöiden erot

Näyte 1

Taulukko 3. B-ryhmän arviot *niinku*-näytteen puhujasta.

							ka
kiinnostava	*	3	*	2	1	tylsä	3,17
rentoutunut	1	*	2	3	*	jännittynyt	3,17
innostunut	1	5	*	*	*	tympääntynyt	1,83
kouluttautunut	2	2	2	*	*	ei-kouluttautunut	2
luotettava	1	1	3	1	*	epäluotettava	2,67
kokenut puhuja	1	*	1	3	1	kokematon puhuja	3,5
miellyttävä	*	2	2	1	1	epämiellyttävä	3,17
älykäs	*	1	4	*	1	tyhmä	3,17
						keskiarvon ka	2,83

Numerot tarkoittavat kyseisen vaihtoehdon valinneiden informanttien lukumäärää ja taulukon sivussa on keskiarvo. (Vertaa liite 2.)

Näyte 2

Taulukko 4. B-ryhmän arviot tavallisen näytteen puhujasta.

kiinnostava	* 1 1 2 *	tylsä	ka	3,25
rentoutunut	* 1 * 2 1	jännittynyt		3,75
innostunut	* 2 1 1 *	tympääntynyt		2,75
kouluttautunut	* 1 1 2 *	ei-kouluttautunut		3,25
luotettava	* 1 1 2 *	epäluotettava		3,25
kokenut puhuja	* 1 * 3 *	kokematon puhuja		3,5
miellyttävä	* * 3 1 *	epämiellyttävä		3,25
älykäs	* 1 2 1 *	tyhmä	3	
		keskiarvon ka		3,25

Numerot tarkoittavat kyseisen vaihtoehdon valinneiden informanttien lukumäärää ja taulukon sivussa on keskiarvo. (Vertaa liite 2.)

Tämä ryhmä kuuli ensin *niinku*-näytteen (näyte 1) ja sitten tavallisen näytteen (näyte 2). Vastauksissa oli enemmän hajontaa kuin A-ryhmällä ja myös ääripäitä oli rohkeasti käytetty, varsinkin näytteen 1 puhujan arvioinnissa. Näytteen 1 puhuja jakoikin selvästi mielipiteitä, kun taas näytteen 2 puhujasta oltiin melko samaa mieltä. Tuloksia ei voi suoraan verrata keskenään, sillä kaksi vastaajaa jätti kokonaan vastaamatta näytteeseen 2 väärinkäsityksen vuoksi. Myös keskiarvoja verrattaessa täytyy huomioida eri jakajan vaikutus (näytteessä 1 keskiarvot ovat kuudesosia, näytteessä 2 neljäsosia).

Molempien näytteiden puhujat arvioitiin melko tylsiksi, tosin hajonta näytteen 1 puhujan suhteen oli melko suuri. Vaikka molempien näytteiden puhujat arvioitiinkin melko jännittyneiksi, oli näytteen 1 puhuja hieman rennompi kuin näytteen 2. Ensimmäinen suurempi ero tuli tympääntyneisyyden arvioinnissa, sillä näytteen 1 puhuja arvioitiin melko innostuneeksi tai innostuneeksi. Näytteen 2 puhujaa sen sijaan luonnehdittiin melko innostuneesta melko tympääntyneeksi.

seen, mutta paino oli kuitenkin melko innostuneessa. *Niinku* siis koetaan innostuneisuuden merkiksi, mikä varmaan usein pitääkin paikkansa. Juuri innostuneessa olotilassa usein joutuu hakemaan oikeita sanoja ja ilmauksia (ajan ostaminen) ja muutenkin puhe on ei-suunnitellumpaa, jolloin helposti mukaan tulee *niinku* (katso s. 6–7).

Myös kouluttautuneisuus erosi merkittävästi näytteiden vastausten välillä. Näytteen 1 puhujan arviointi painottui melko kouluttautuneeseen, kun taas näytteen 2 puhujan arviointi melko ei-kouluttautuneeseen. Tämä on yllättävää, sillä *niinkua* käyttävät eniten nuoret, jotka eivät vielä ole kouluttautuneita (katso s. 7). Ehkä *niinkun* käyttö on leviämässä kaikkiin ikäryhmiin.

Näytteen 1 puhuja arvioitiin luotettavasta melko epäluotettavaan ja hajonta oli todella suuri, mutta paino oli kuitenkin melko luotettavassa. Myös näytteen 2 puhujan arvioinnissa oli hajontaa melko luotettavasta melko epäluotettavaan, mutta paino oli lopulta melko epäluotettavassa. *Niinku*-puhetyyli koetaan luotettavampana ehkä siksi, että se ei ole suunniteltua tai laskelmoitua vaan melko spontaania, ja näin ollen se ehkä assosioidaan teeskentelemättömyyteen ja rehellisyyteen (katso s. 6–7). Kokeneisuuskin aiheutti suurta hajontaa näytteen 1 puhujan arvioinnissa, mutta silti paino oli sama kuin näytteen 2 puhujan arvioinnissakin, melko kokeilun. Yllättävää on, ettei näytteiden välillä ole tässä kohtaa suurempaa eroa, sillä kuten jo edellä mainitsin, *niinkulla* ostetaan yleensä aikaa koota ajatuksia. Näytteen 1 puhujan miellyttävyyttä arvioitaessa oli jälleen suurta hajontaa, mutta painotus oli melko epämiellyttävässä. Sama painotus oli huomattavasti yksimielisemmässä näytteen 2 puhujan arvioinnissakin.

Älykkyyden arviointi oli taas mielenkiintoinen. Näytteen 1 puhujan älykkyydestä ei suurin osa osannut sanoa mitään, mutta yksi arvioi hänet melko älykkääksi ja yksi tyhmäksi. Myös näytteen 2 puhujan arvioinnissa pysyteltiin keskellä, tosin yksi arvioi hänet melko älykkääksi ja yksi melko tyhmäksi. Hienoinen painotus melko tyhmään oli näytteen 1 puhujan arvioinnissa, kun taas näytteen 2 puhujan arvioinnissa ei kallistuttu suuntaan eikä toiseen. Se vastaaja, joka arvioi näytteen 1 puhujan tyhmäksi, oli tehnyt rohkean teon. Rohkean siksi, että myös tämän ryhmän ryhmähaastattelussa nousi esille se käsitys, ettei puhujan älykkyyttä voi eikä saa arvioida hänen puhutapansa perusteella. Olisikin ollut mielenkiintoista tietää tämän vastaajan kanta näytteen 2 puhujan älykkyyteen, mutta juuri hän oli toinen niistä vastaajista, jotka jättivät täyttämättä näytteen 2 arvioinnin.

5.1.3. Erot ryhmien välillä tavallisessa näytteessä

Tavallinen näyte oli A-ryhmässä näyte 1 ja B-ryhmässä näyte 2. Tämä näyte ei kirvoittanut kuin muutaman ääripään vastauksen, yleisesti pysyttiin keskilinjalla. Molemmat ryhmät olivat vastanneet hyvin samansuuntaisesti, lähes identtisesti. Vastauksia vertailtaessa tulee taas muistaa, että B-ryhmän näytteeseen 2 vastasi ainoastaan neljä vastaajaa, joten tämä vaikuttaa myös keskiarvoihin.

Ensimmäisessä kohdassa ryhmien vastaukset erosivat suuresti, sillä A-ryhmän vastaajien mielestä näytteen puhuja oli melko tylsä tai tylsä, kun taas B-ryhmän vastauksissa kirjo ulottui melko kiinnostavasta melko tylsään. Molempien ryhmien vastaukset painottuivat melko tylsään, mutta A-ryhmän selvästi vahvemmin kuin B-ryhmän. Tämä on yllättävää, sillä B-ryhmä kuuli tämän näytteen vasta *niinku*-näytteen jälkeen, joten luulisi, että se toiseen kertaan kuultuna jo tuntuisi tylsältä. Luultavasti tässä tapauksessa yksilöllisyys aiheutti eroja ja A-ryhmän jäsenten mielestä teksti vain oli tylsempi kuin B-ryhmän jäsenten mielestä. Tätä tukee se seikka, että A-ryhmä koki myös *niinku*-näytteen tylsemmäksi kuin B-ryhmä.

Jännittyneisyyttä arvioitaessa A-ryhmän vastaukset painottuivat melko jännittyneeseen samoin kuin B-ryhmänkin, mutta B-ryhmässä painotus oli selkeämpi, sillä neljästä vastaajasta kolmen mielestä puhuja oli melko jännittynyt tai jännittynyt. A-ryhmän arvio puhujasta kallistui melko tympääntyneeseen, kun taas B-ryhmän melko innostuneeseen. Erot olivat tässä kohdassa kuitenkin aika pieniä ja molemmissa ryhmissä vastaukset vaihtelivat melko innostuneesta melko tympääntyneeseen. Sama vaihteluväli oli myös kouluttautumisen suhteen. Lopputuloksena A-ryhmä ei osannut sanoa mitään puhujan kouluttautuneisuudesta ja B-ryhmän mielipide painottui melko ei-kouluttautuneeseen.

Molempien ryhmien mielestä puhuja oli melko epäluotettava, tosin painotus oli molemmilla ryhmillä pieni. A-ryhmän vastaajista suurin osa oli sitä mieltä, että puhuja oli melko kokematon tai kokematon. Vain yhden mielestä hän oli melko kokenut. B-ryhmässä suurin osa vastasi puhujan olevan melko kokematon ja yksi vastasi hänen olevan melko kokenut. Molempien ryhmien vastaukset siis painottuivat melko kokemattomaan, mutta A-ryhmässä painotus oli hieman suurempi. Myös seuraavassa kohdassa molempien ryhmien vastaukset kallistuivat samaan, melko epämiellyttävään, tosin A-ryhmässä oli suurta hajontaa.

Älykkyyden arvioinnissa ryhmät poikkesivat vastauksissa toisistaan, mutta vastausten keskiarvo oli molemmilla sama. A-ryhmässä kukaan vastaajista ei ottanut kantaa puhujan älykkyyteen, mutta B-ryhmässä yhden vastaajan mielestä puhuja oli melko tyhmä ja toisen mielestä melko älykäs. Muut kaksi B-ryhmän vastaajaa eivät osanneet sanoa älykkyydestä mitään. Mahdollisesti älykkyyttä on vaikea arvioida tästä näytteestä siksi, että puhe on niin tavallista. Toisaalta arviointiin varmasti vaikuttaa jo edellä mainittu käsitys, ettei puhujan älykkyyttä voi arvioida hänen puheensa perusteella.

5.1.4. Erot ryhmien välillä *niinku*-näytteessä

Niinku-näyte oli siis A-ryhmässä näyte 2 ja B-ryhmässä näyte 1. Tämän näytteen arvioinnissa oli ainakin B-ryhmässä käytetty paljon ääripäitä. Ryhmien välillä oli tässä näytteessä enemmän eroja kuin tavallisessa näytteessä. Tämä luultavasti johtui osaksi siitä, että ryhmät kuuluivat näytteet eri järjestyksessä, joten vastaajat olivat suhtautuneet *niinkuun* eri tavalla.

Molempien ryhmien vastaukset painoutuivat melko tylsään, vaikka molemmissa ryhmissä oli myös melko kiinnostavan kannattajia ja hajonta suuri. Painotus oli suurempi A-ryhmässä, aivan kuten tavallisessakin näytteessä. Puhuja oli melko jännittynyt molempien ryhmien mielestä, tosin A-ryhmässä puhuja oli kahden vastaajan mielestä melko rentoutunut ja B-ryhmässä yhden vastaajan mielestä rentoutunut.

Innostuneisuutta arvioitaessa tuli ryhmien välille selkeä ero, joskin molemmat ryhmät päätyivät samaan: melko innostuneeseen. A-ryhmässä oli hieman hajontaa, mutta B-ryhmä oli todella yksimielinen, sillä kaikkien vastaajien mielestä puhuja oli joko innostunut tai melko innostunut. Tämän vuoksi B-ryhmän painotus melko innostuneeseen oli tietysti vahvempi kuin A-ryhmän. Ryhmien välisen eron aiheuttaa luultavasti vastaajien yksilöllisyys, sillä molempien ryhmien mielestä tämän näytteen puhuja oli innostuneempi kuin tavallisen näytteen puhuja.

Kouluttautuneisuuteen jätti yksi vastaaja A-ryhmässä vastaamatta ja muiden ryhmäläisten arvioinnit vaihtelivat melko kouluttautuneesta melko ei-kouluttautuneeseen painottuen kuitenkin keskelle. B-ryhmässä arvioinnit vaihtelivat kouluttautuneesta keskivaihtoehtoon, joten painotus osui melko kouluttautuneeseen. Mielenkiintoista on, että A-ryhmä päätyi tässä kohdassa kummankin näytteen kohdalla keskelle, kun taas B-ryhmä arvioi tämän näytteen puhujan kouluttautuneemmaksi kuin tavallisen näytteen puhujan. Syynä siihen, että B-ryhmän mielestä

näytteen puhuja oli melko kouluttautunut voi olla se, että vastaajat tulkitsivat tekstin kouluttautuneen henkilön puheeksi. Toisessa näytteessä teksti oli jo kerran kuultu ja siksi puhujaakaan ei enää arvioitu yhtä kouluttautuneeksi kuin ensimmäisen näytteen puhujaa.

Myös luotettavuutta arvioitaessa syntyi ero ryhmien välille. A-ryhmässä pysyteltiin jälleen arviointivaihtoehtojen keskivaiheilla ja päädyttiin melko epäluotettavaan. B-ryhmässä arvioinnit vaihtelivat luotettavasta melko epäluotettavaan ja painotus oli melko luotettavassa. Näyttää siis siltä, että tavallisen tekstin jälkeen kuultuna *niinku*-teksti herättää epäluotettavuuden tunteen, kun taas silloin, kun *niinku*-teksti kuullaan ensimmäisenä, kuulostaa sen puhuja melko luotettavalta. On kuitenkin otettava huomioon, että erot eivät ole suuret tässä kohdassa ja että A-ryhmä arvioi myös tavallisen tekstin melko epäluotettavaksi.

A-ryhmän mielestä puhuja oli melko kokenut tai melko kokematon puhuja, melko kokemattoman kannattajia oli enemmän. B-ryhmässä arvioinnit ulottuivat laidasta laitaan, tosin melko kokenutta ei ehdottanut kukaan. Myös B-ryhmän painotus osui melko kokemattomaan. Keskimääräisesti puhuja oli A-ryhmän mielestä melko miellyttävä, mutta B-ryhmän mielipiteissä oli suurta hajontaa. Melko epämiellyttävä oli B-ryhmän vastausten keskiarvo. Vaikka ryhmät siis päätyivätkin eri vastauksiin, oli ero jälleen melko pieni. Syynä tähän eroon voisi olla taas näytteiden eri järjestys. A-ryhmä kuuli tämän näytteen tavallisen näytteen jälkeen ja siksi puhuja ehkä kuulosti miellyttävämmältä. B-ryhmä taas kuuli tämän näytteen ensimmäiseksi ja puhujan miellyttävyyteen on ehkä vaikuttanut aiheen miellyttävyys. B-ryhmän ryhmähaastattelussa kävi ilmi, että vastaajat pitivät puhujan ähetta tylsänä. Tätä tukee se seikka, että B-ryhmän mielestä tavallisen näytteen puhuja oli vielä epämiellyttävämpi.

Lähes täysin samaa mieltä ryhmät olivat puhujan älykkyydestä. A-ryhmässä vastausten keskiarvoksi tuli keskikohta, B-ryhmässä vastausten keskiarvo painottui hieman melko tyhmään päin. Koska ero ryhmien vastausten välillä oli pieni ja vain yhden vastaajan aiheuttama, ei siitä voi tehdä johtopäätöksiä.

5.1.5. Avokysymykset

Ensimmäisessä avokysymyksessä kaikki informantit myönsivät arvioivansa ihmisiä heidän puheensa perusteella. Kaksi informanttia mainitsi, että kiroilu on luotaantyöntävää. Muita asioita, joihin puheessa kiinnitetään huomiota ja joita yksittäiset informantit mainitsivat, olivat asian

kiertely, asian kiinnostavuus, puheen selvyys, puheen määrä, puheenaiheen henkilökohtaisuus ja puheen aihepiirit. Puheesta pyritään päättämään puhujan älykkyyttä, verbaalisuutta ja ammattitaitoa sekä sitä, miten puhujaa voi lähestyä. Eräs informantti kertoi, että joskus puhetapa voi vaikuttaa eri suuntaan kuin puheen sisältö henkilöstä syntyvään käsitykseen. Erään toisen informantin mielestä kielen tulisi olla sitä huolitellumpaa, mitä tärkeämpi viesti on.

Toisessa avokysymyksessä tiedustelin, mitä muita piirteitä kuin lomakkeessa olevia informantit liittäisivät puhujaan. Tavallisen näytteen puhuja miellettiin A-ryhmässä nuoreksi (kolme informanttia) ja inttäväksi (kaksi informanttia). Muita, yksittäisten informanttien mainitsemia piirteitä olivat vaikuttamaan pyrkiminen, oman kannan puolustaminen, sivistyssanojen ja slangin käyttö sekaisin, valmistautumattomuus, puheen epäselvä sisältö, puhevika (änkytys) ja ylimielisyys. Myös B-ryhmässä yksi informantti luonnehti puhujaa ylimieliseksi. Muita yksittäisten informanttien luonnehdintoja B-ryhmässä olivat epämiellyttävä toistelija, teennäinen, puhumaan väkisin raahattu, epävarma, selittelijä, kohtalaisen jännittynyt, miellyttämishaluinen ja arvosteleva. Yhden informantin mielestä puhujan äänensävy ei innostanut kuuntelemaan.

Niinku-näytteen puhujaa A-ryhmän yksittäiset informantit luonnehtivat hermostuneeksi, tankkaajaksi, yleis- ja puhekieltä sekaisin puhuvaksi, tilkesanoja käyttäväksi, varmaksi, epävarmaksi, hätiköiväksi, jännittäjäksi ja uransa alussa olevaksi. Kuten tavallisen näytteen puhujaan, myös *niinku*-näytteen puhujaan liitettiin nuoruus, ylimielisyys, oman kannan puolustaminen ja vaikuttamaan pyrkiminen. B-ryhmän yksittäisten informanttien mielestä puhuja oli naisellinen hössöttäjä, itseriittoinen, hyvin valmistautunut, hyvin kouluttautunut, rentoa puhetyyliä tavoitteleva, huoliteltu, elehtivä ja ”tuttu naapurinpoika”. Samoin kuin tavallisen näytteen puhujaan, myös *niinku*-näytteen puhujaan yksi informantti liitti miellyttämishalun. Kaksi piirrettä olivat yhteisiä A-ryhmän arviointien kanssa, nimittäin myös B-ryhmässä yksi informantti piti puhujaa epävarmana ja yksi tilkesanoja käyttävänä.

Kolmannessa avokysymyksessä kysyin, millä perusteella informantit tekivät arvionsa henkilöstä. A-ryhmässä kiinnitettiin eniten huomiota tavallisen näytteen puhujan toistoon (neljä informanttia), puhekieleen (kaksi informanttia) ja tilkesanoihin (kaksi informanttia). Yksittäiset informantit kertoivat lisäksi huomioineensa seuraavia asioita: puheen äänenväriin, puheen sisällön, puherytmin, selkeän artikulaation, retorisesti huonon ulosannin, murrekielen, änkytyksen, honotuksen, kokemattomuuden, puheen ekonouorekkuuden ja puheen jäsentymättömyyden. Myös B-ryhmässä huomattiin toisto (kaksi informanttia). Kahden informantin mielestä puhe oli

paperista luetun kuuloista. Tämän lisäksi B-ryhmän yksittäiset informantit kiinnittivät huomiota puhujan epämiellyttävään ääneen, rönsyilevään puheeseen, huolimattomaan arkikieleen, jännittyneisyyteen, äänensävyyn, apusanojen käyttöön, itseriittoisuuteen ja sanojen tavoitteluun. Eräs informantti huomasi, että tilkesanoja oli tavallisen näytteen puhujan puheessa vähemmän kuin *niinku*-näytteen puhujan puheessa. Eräs toinen informantti kiinnitti huomiota puhujan asenteseen puheen kohteisiin.

Niinku-näytteen puhujan puheessa neljä A-ryhmän informanttia huomasi taas toiston ja kaksi informanttia tilkesanat. Eräs informantti kiinnitti huomiota honotukseen ja murrekieleen, aivan kuten tavallisen näytteen puhujan puheessakin. Myös äänensävy, puherytmi ja puheen sisältö tulivat taas esille. Muita asioita, joita yksittäiset informantit huomioivat näytteen puhujasta, olivat puheen aihe, katkonaisuus, jäsentymättömyys ja rönsyily, yleiskielen käyttö, asioiden painottamiseen pyrkiminen, lievä r-vika, rauhallisuus, äänenväri, vaikuttamaan pyrkiminen ja *niinkun* toistelu. Myös B-ryhmän informantit huomioivat puhujan toiston (neljä informanttia) ja *niinkun* käyttämisen (kolme informanttia). Yksi informantti mainitsi myös tässä ryhmässä puheen rönsyilystä. Muita yksittäisten informanttien huomioita *niinku*-näytteen puhujasta olivat epäselvyys, jännittyneisyys, epämiellyttävä ääni, teennäisen nuorekas puhekieli, äänen laatu ja vaihtelevuus, esityksen selkeys, aiheen hyvä hallinta ja selkeä ja kuuluva ääni. Yksi informantti kertoi myös tarkkailleensa, miten puheen aihe ja puhetyyli sopivat yhteen.

5.1.6. Yhteenveto

Taulukko 5. Ryhmien lomakearvioiden keskiarvot.

RYHMÄ A		RYHMÄ B	
Tavallinen näyte	3,40	Tavallinen näyte	3,25
<i>Niinku</i> -näyte	3,29	<i>Niinku</i> -näyte	2,83
MOLEMMAT RYHMÄT YHTEENSÄ			
Tavallinen näyte	3,32		
<i>Niinku</i> -näyte	3,00		

Molemmat ryhmät arvioivat siis positiivisemmin *niinku*-näytteen puhujan kuin tavallisen näytteen puhujan (mitä pienempi luku, sitä positiivisempi arvio). A-ryhmän keskiarvojen erotus oli 0,11 kun taas B-ryhmän keskiarvojen erotus oli peräti 0,42. Erot ryhmien välillä voivat johtua pelkästään yksilöeroista: B-ryhmän jäsenet arvioivat räväkämmin näytteitä kuin A-ryhmän jäsenet. Erot voivat ainakin osittain johtua myös näytteiden järjestyksestä: tavallisen näytteen tavallisuus korostui *niinku*-näytteen jälkeen. Toisaalta B-ryhmä arvioi jo tavallisen näytteen positiivisemmin kuin A-ryhmä *niinku*-näytteen. Tämä todistaa sen, ettei näin pienellä informantijoukolla voi tehdä yleistäviä päätelmiä asenteista. Sen sijaan luotettavana voi pitää sitä tietoa, että *niinku*-näytteeseen suhtaudutaan positiivisemmin kuin tavalliseen näytteeseen.

Näytteiden järjestyksellä ei näytä olevan paljon merkitystä, sillä järjestys näytti aiheuttavan eroja vastauksissa vain muutamissa kohdissa. Näissäkin kohdissa ero oli melko pieni, eikä sitä voi osoittaa pelkästään järjestyksestä johtuvaksi.

Avokysymysten vastaukset osoittavat kiistatta, että ihmiset arvioivat toisiaan puheen perusteella. Lisäksi avokysymysten vastauksista käy ilmi, että puheessa kiinnitetään huomiota hyvin moniin eri asioihin ja eri ihmiset huomioivat eri asioita. Ylivoimaisesti eniten huomiota herätti tässä tutkimuksessa puheen toisto ja toiseksi eniten tilkesanat.

5.2. Asenteen muodostumisen tulokset

5.2.1. A-ryhmän ryhmähaastattelu

N: Minkälainen teidän mielestä oli ensimmäisen näytteen puhuja?

E: aika nuori.

D: samaa mieltä, nuori ja kokematon.

N: Kokematon, kaikki on samaa mieltä?

B: epävarma.

E: tosin kävi mulla mielessä sekin et se ois voinu olla vaikka joku alan ihminenkin siinä jossain vaiheessa.

B: mikä oli kohderyhmä sitten, tuli mieleen semmonenkin asia.

A: puhu spontaanisti jotenkin valmistautumattomana, niin sitte siinä oli sellasta (tilkesanoja).

C: must se puhu ylimielisesti minusta siit sai ylimielisen vaikutelman, se ei kunnioittanu kuulijaa kun se puhu niin ärsyttävää murrekieltä.

Ei ole yllättävää, että E mainitsee ensimmäiseksi puhujan nuoruuden, sillä ikä on melko hyvin pääteltävissä puhujan äänestä. D yhdistää omassa puheenvuorossaan nuoruuden ja kokemattomuuden ja nämä varmasti assosioituvatkin helposti toisiinsa. Tässä yhteydessä täytyy ottaa huomioon, että vastaajat ehkä arvioivat puhujan kokemattomaksi juuri hänen nuoruutensa takia. Toisaalta E on luultavasti kiinnittänyt huomiota myös tekstin sisältöön, koska on ajatellut, että puhuja voisi olla alansa asiantuntija. B, A ja C kertovat puhujasta omia huomioitaan tai ajatuksiaan ja laajentavat näin keskustelua (enää ei pyöritty pelkän kokemattomuuden ympärillä). C:n puheenvuoro paljastaa vahvan negatiivisen asenteen murteenpuhujia kohtaan. Puheenvuoro on mielenkiintoinen myös siksi, että siinä esitetään sellainen käsitys, että murteenpuhujia ei kunnioita kuulijaansa. Puheenvuoro on yllättävä kahdesta eri syystä: näyttöön puhuja puhui tavallista yleiskieltä, ei murretta ja omien havaintojeni mukaan C:n itsensä puhe on vahvasti murteellista.

N: Ym, oliko se kiinnostava?

B: ei.

E: ei erityisemmin.

D: hän sano hirveän niinku pitkällä tavalla semmosen asian jonka ois voinu sanoo erittäin lyhyesti ja ytimekkäästi.

E: sit se oli vähän semmonen jankuttava niinku oli tää toinenkin.

B: ym.

N: No mitä siit näistä mitä te nyt arvioitte oliko se jännittyny vai rentoutunu?

E: ykkönen.

B: niin.

N: Eli tosi jännittyny?

E: ei tosi mut semmonen keskimääräsen ei nyt kauheen rentokaan kyllä.

B: niin ei.

N: Joo, entäs kouluttautunu vai ei?

D: sitä on ehkä vähän vaikea sanoo, et kyllähän sit kuulee niin tottommosia asiantuntijoitakin nuorii asiantuntijoita varsinkin niin tolt tietotekniikan alalta jotka puhuu (tollai).

A: niin ei se perustellu asioitaa sillä tavalla et vois tehdä johtopäätöksii et kauhee kouluttautunu et tolla tavalla nyt voi sanotaan et se on kolmosen verran ehkä (sillai).

B: niin.

N: Eli siit keskeltä?

A: niin.

Puhujan kiinnostavuudesta ovat kaikki puheenvuoron käyttäneet samaa mieltä. E ottaa esille jankutuksen ja B myötäilee. Jännittyneisyydestä keskustelevat ainoastaan E ja B ja tässäkin B:n rooli on vain myötäillä. E muotoilee vastauksensa hyvin epämääräisesti, lopputulos on, että puhuja ei oikeastaan ollut jännittynyt eikä rentoutunutkaan. D viittaa puheenvuorossaan nuoriin tietotekniikan asiantuntijoihin, jotka puhuvat samalla tavalla kuin näytteen puhuja. Tällä samalla tavalla D ilmeisesti tarkoittaa pitkästi puhumista, josta hän puhuu edellisessä puheenvuorossaan. D siis yhdistää nuoruuden ja tietotekniikan asiantuntijuuden sekä pitää nuorten tietotekniikan asiantuntijoiden puhetta liian jaarittelevana. A:n mielestä hyvin kouluttautunut ihminen osaa perustella asiansa tietyllä tavalla, ja koska näytteen puhuja ei A:n mielestä perustele näin, ei hän voi olla hyvin kouluttautunutkaan. B myötäilee.

N: Entäs innostunu vai tympääntyny?

E: keskimääräisesti sitäkin.

D: joo.

N: Entäs kokenut vai kokematon, te sanoitte äsken et aika kokematon?

B: kokemattoman tuntunen.

F: niin oli joo.

A: niin ainakin puhumaan kokematon. [naurahtaa]

D: niin joka ei paljo oo tommissa tilanteis ollu missä mielipiteitä esitetään että se oli jäsentymätöntä niinku se puhe.

Innostuneisuuden E arvioi keskimääräiseksi ja D on samaa mieltä. B, F, A, ja D ovat kaikki yhtä mieltä siitä, että puhuja on kokematon. A tosin rajaa kokemattomuuden vain puhumiseen ja D perustelee A:n kannan. D:n mielestä, jos ei ole tottunut esittämään mielipiteitään, on puhe jäsentymätöntä. D myös määrittelee puhenäytteen mielipiteen esittämiseksi ("tommissa tilanteis") ja siksi puheen jäsentymättömäksi. Puhenäyte ei kuitenkaan ollut mielipiteen esittämistä, vaan puhuja kertoo alansa faktoja. Olisikin mielenkiintoista tietää, kuinka paljon D:n arviointia ohjasi tulkinta puhenäytteen tyypistä, ja olisiko D arvioinut puheen jäsentymättömäksi ellei hän olisi tyypittänyt näytettä.

N: Entäs miellyttävä vai epämiellyttävä?

C: epämiellyttävä.

A: kyl- kylläpäs nyt tulee vahvasti en minä nyt osaa kyllä sen äänen intonaatio oli kuitenkin ihan ihan kiva.

D: ehkä sellanen että jos kuulee tommosta niinku vaikka radiossa tommost puhetta niin antaa mennä se niinku ohi korvien ei pysähdy kuuntelemaan sitä.

C: kääntää kanavaa.

A: (ei jaksa.)

B: tai joku luento.

D: ei sitäkään ei vaan kuuntele.

B: tuon tyylinen luentokin vois olla rasittava kuunnella.

E: ja nää oli minusta nää molemmat niin nää oli hyvin semmosia keskimääräisiä et se vältti kaikkia ääripäitä et ei tosiaankaan ollu selkeesti kouluttautunu ja alansa asiantuntija mut ei taas sitten ihan mikä kuka hyvänsäkään että.

B: niin.

Tämä on ensimmäinen kohta, jossa syntyy selkeitä mielipide-eroja. A vastustaa C:n mielipidettä ja perustelee puhujan miellyttävyyttä kivalla intonaatiolla. D rakentaa kompromissia väittämällä puhetta epäkiinnostavaksi, tarkoittaen näin, ettei puhe ollut erityisen miellyttävää, muttei erityisen epämiellyttävääkään. C puolustaa vielä alkuperäistä kantaansa ehdottamalla, että jos tätä puhetta kuulisi radiosta, kääntäisi kanavaa. C ei tyydy D:n kuuntelematta jättämiseen, vaan haluaa jyrkentää yleistä asennetta. A lieventää toteamalla, ettei puhe niin epämiellyttävää ole, että siksi viitsisi vaivautua vaihtamaan kanavaa, ja D on samaa mieltä. B käyttää välissä oman puheenvuoronsa ja ehdottaa luentoja, mutta kukaan ei reagoi. Siksi B ehdottaa uudestaan, että tämän tyylistä luentoakaan ei jaksaisi kuunnella. B siis ottaa saman kannan kuin D ja A. Samoin tekee E, tosin hieman epämääräisemmin, sillä hän puhuu näytteistä yleensä. Hänenkin puheenvuoroonsa sisältyy kuitenkin sama yleinen asenne, että puhe ei ollut miellyttävää eikä epämiellyttävääkään, ja näin C jää yksin oman kantansa kanssa. B on samaa mieltä E:n kanssa.

N: No entäs älykäs vai tyhmä?

B: sama juttu edelleenkin. [naurahtaa]

A: paha mennä sanomaan.

D: elikä sekin on siinä keskel, keskimäärin.

A: mut siis äänenväri toisin kuin kollega tässä vieressä niin äänenväri minusta oli kuitenkin sellanen että, et mulla jäi kohtuullisen miellyttävä kuva siitä.

B: tää jälkimmäinen varsinkin.

N: Ym, no voitteko sanoa miksi, mitä muuta ku äänenväri?

E: puherytmi, aika nopeeta oli miun mielestä molemmat.

N: Eli mitä sul silloin tulee siit jos on nopee puherytmi niin minkälainen on ihminen?

E: no siin on monenlaisiakin vaikutuksia, et yks voi olla se et se on jännittyny hermostunu tai sit et se tavallaan on opetellu jotakii etukäteen ulkoo ja se puhuu siks liian nopeesti, tai sitte tietysti yks on sekini että voishan se olla vaikka asiantuntijakin se ykkönen ainakin, kakkonen ehkä ei silleen.

B: mä taas päinvastoin luulin sen kakkosen.

A: mun mielestä se kuitenkin artikuloi sen verran selkeesti et kyl sitä niinku pysty sillai seuraamaan kivasti ja sillee.

D: ei niin kauheen kivasti kyl. [naurahtaa]

E: mut jotenki sil ol- oli kiire niinku et nyt ja vähän semmonen hermostunu kiire päästä eteenpäin minusta ainakin sillä ykkösellä.

D: ja kakkonen eikö se sit taas niinku yritti niinku painottaa asioita mut sit se ei niin tota kuitenkin se kuulosti niinku teennäiseltä.

Sekä B, A että D ovat kaikki samaa mieltä puhujan älykkyydestä. B viittaa puheenvuorossaan E:n edellisiin kommentteihin keskimääräisyydestä. A vastaa vältellen ja vaihtaa pian puheenaikhetta. D kokoaa vielä yhteen ryhmän asenteen ja selittää, että älykkyys on keskimääräistä. A alkaa puhua äänenväristä ja miellyttävyydestä. Mielenkiintoista on, että A käyttää puheenvuorossaan sanaa *kuitenkin*. Puheenvuoron voisi tulkita niin, että A puolustelee puhujaa: vaikka puhuja onkin vain keskinkertaisen älykäs, jäi hänestä silti miellyttävä kuva. Toisaalta A:n viittaus kollegaansa paljastaa, että A ei tyytynyt aikaisemmin muodostettuun mielipiteeseen puhujan miellyttävyydestä, vaan yrittää muuttaa ryhmän asennetta myönteisemmäksi. Näin ollen *kuitenkin* voi viitata myös aikaisempaan keskusteluun. B tarkentaa, että jälkimmäisen näytteen puhuja on miellyttävä ja jättää näin avoimeksi mielipiteen ensimmäisen näytteen puhujasta. E kiinnittää ryhmän huomion puhujien puherytmiin. Hän selittää monipuolisesti nopean puherytmisyyttä ja esittää puheenvuoronsa lopuksi mielipiteensä puhujien asiantuntijuudesta. B on täysin päinvastaista mieltä. A yrittää taas uudelleen luoda myönteistä kuvaa puhujasta (luultavasti ensimmäisestä), mutta D torjuu A:n perustelut. E ilmaisee puheenvuorollaan melko epäselvästi tukevansa D:n kantaa, sillä hän väittää ensimmäisen näytteen puhujaa hermostuneeksi. D vaihtaa keskustelun kohteeksi toisen näytteen puhujan, joka on hänen mielestään teennäinen.

E: sit täytyy sanoa et jossain vaiheessa mä aattelin et ne on yks ja sama henkilökin et siel on sama juttu uuestaan et sie oot pannu vähä ärrävikaa mukaan sinne seuraavaan mutta.

A: mie aattelin koko ajan et se on sama henkilö.

C: mie luulin ainakin et se oli täysin sama.

D: joo niin minäkin.

N: Oliko niis mitään eroa teidän mielestä?

C: mie en huomannu mitään.

A: oli.

D: oli se painotus must oli just.

C: en mitään huomannu.

A: niin just et jälkimmäinen se niinku löys semmosia tilkesanoja enemmän ja tankkaamista tällasta oli lisää laitettu mut muuten en nähny kauheesti.

E: kyllä niin ja se oli puhekie- siis kaiken kaikkiaan puhekielisempää tai semmost oikeestaan niinku nuoriso- puhekielisempää tää jälkimmäinen, sitä niinku niinku kieltä.

D: slangia vähäsen tai ei nyt oikeestaan slangia.

B: olihan siin ensimmäisessäkin jotain mä muistan.

A: mut ei niin paljon.

E: minust kans tuntu et ei niin paljon mut sit mä rupesin miettiin sitäkin et onks se niin, et ku toi tuli uudesta ni sitte tuns sisällön ja sen takia ni.

A: niin justiinsa.

N: Mut siis teiän mielestä ei ollu mitään eroo?

C: ei.

N: Arvioitsä sitten ihan samoilla?

C: kyllä.

B: must se jälkimmäinen oli selkeempi.

N: Selkeempi?

B: niin, mistä johtuu se oli ehkä. [muminaa]

D: mustaki siinä oli pyritty enemmän niinku pyritty selkeyteen mut ei onnistuttu siin kuitenkaan.

A: minust taas päinvastoin se. [muminaa]

E: mäkin sanosin niin päin että se ensimmäinen oli must selkeempi mut että tää jälkimmäinen oli ehkä jossakin mielessä jotenki semmonen tavallisempi.

B: niin.

D: niin, eli se oli se painotuksen yritys ehkä joka siin oli.

B: joo niin.

D: tän tyyppisii puheit kuulee esimerkiks ni tota aka- mikä tää nyt on ni tota, mtv:n akatemiesarjassa missä yliopiston opettajat puhuu ei ihan tällassii kyllä mut aika, hurjia.

E:n toteamus aiheuttaa ryhmässä paljon hämmennystä. A, C ja D tukevat toisiaan ja väittävät, että näytteissä on sama henkilö, mutta kun kysytään näytteiden eroja, on C ainoa, jonka mielestä näytteet ovat samanlaisia. D ehdottaa, että puhujan painotus on näytteissä erilainen. A on samaa mieltä ja tähdentää, että nimenomaan jälkimmäisessä näytteessä on tilkesanoja. Myös E on samaa mieltä ja täydentää A:n perusteluja. D myötäilee. B huomauttaa, että myös ensimmäisessä näytteessä on slangia, mutta A korostaa näytteiden eroja. E on taas samaa mieltä A:n

kanssa, mutta tuo samalla esille havaintojen epävarmuuden. A on ehkä hieman yllättävästi samaa mieltä, sillä tukemalla E:tä hän kumoaa omien perustelujensa vakuuttavuuden. C on edelleen sitä mieltä, etteivät näytteet eroa toisistaan lainkaan. B esittää, että jälkimmäinen näyte on selkeämpi. Heti perään hän kuitenkin lieventää mielipidettään käyttämällä sanaa *ehkä*. D on lähes samaa mieltä B:n kanssa. A puolestaan on täysin päinvastaista mieltä ja E tukee A:ta ja perustelee mielipidettään. B ja D vaihtavat mielipiteitään ja ovatkin samaa mieltä E:n ja A:n kanssa. Ilmeisesti E esittää kantansa niin vakuuttavasti, että saa B:n ja D:n vaihtamaan mielipiteitään. D kertoo esimerkin saman tyylisestä puheesta.

N: Voiks teiän mielest yleensä tälleen arvioida et joku on älykäs tyhmä tollee ton perusteel, tuntuks se järkevält pürrellä sieltä niitä?

A: niin siis rationaalisesti ajatellen tietysti, sillai että noin ei sais ajatella, et tekee sen niinku ei ei ei, mut jossain syvällä niin ainakin minuun väistämättä vaikuttaa hyvin sillai että tietämättä yhtään mitään enempää tosta niin kyl mä niinku mielessäni sitä just sillai kuitenkin, öö riippuen just näistä seikoista että miten se ulosanti tulee artikuloiko se selkeesti onko äänenväri miellyttävä vai ei niin kyl mä teen johtopäätöksen [muminaa] ainakin näin niinku itte.

N: Onks kaikki samaa mieltä?

D: kyllä.

E: niin ne on semmosia ristiriitaisia juttuja vielä, et joskus yrittää niinku aatella et enhän minä nyt tolla tavalla voi arvioida et tota toi on tyhmä tai toi on kiinnostava tai jotaki muuta jonkin tämmösten ihan pikkujuttujen perusteella ja sitä voi yrittää korjatakin, mut siitä huolimatta se semmonen tunne semmone tuntuma mikä siitä jää ni se saattaa olla vahvempi ku se rationaalinen puoli.

D: elikkä sitä ihan luonnostaan tekee ihmisestä jonka ensi kerran tapaa.

E: niin, mä luulen et kaikki ihmiset tekee.

D: nii, kyllä tulee tehneeks sen, se on tosi. [muminaa]

A myöntää itse arvioivansa ihmisiä puheen perusteella ja korostaa vielä lopuksi, että tämä on vain hänen tapansa. D tukee A:ta osoittaen, että myös muut tekevät näin. Myös E kertoo tekevänsä samoin ja korostaa intuition vahvuutta puhujanarvioinnissa. D tekee näin ollen yhteenedon, että tällainen käyttäytyminen on ihmisille luonteenomaista. E on samaa mieltä. D vahvistaa vielä, että yhteinen asenne on oikea.

N: Mitä te arvostatte sitten minkälainen on sitte mikä antaa hyvän tuloksen täs teiän arvioinnissa minkälainen pitäis sit puhujan olla?

E: selkee.

F: selkee.

A: johdonmukanen siis sillai et mun mielestä toi kaveri joka tossa puhu nii sen perustelut oli just sellasta niinku et et rupes tulee semmosta torjuntaa, et semmonen selkeys siinä ajattelussa jos.

C: äänenväri on miellyttävä, jos oikein kimakka on niin se heti. [muminaa]

D: se sano oikeestaan sen saman asian monta kertaa sano siinä jonka ois vaan yhden kerran voinu sanoo.

E: niin se tekee vähän semmosen epäluotettavan vaikutelman jos se sitä samaa joutuu toistamaan et ihan niinku sen pitäs hirveesti vakuuttaa sillä toistolla.

D: niin tai sitte ikään kuin puhuja pelkäis että asia loppuu kesken.

E: ym, tai sitä et se toinen ei usko, vaikka kuinka yrittää. [naurahtaa]

E ja F ovat täysin samaa mieltä hyvästä puhujasta: hänen pitää olla selkeä. A:n mielestä hyvä puhuja on johdonmukainen, ja C:n mielestä hyvällä puhujalla on miellyttävä äänenväri. D ottaa esille toiston, ilmeisesti esimerkkinä huonosta puhujasta. E jatkaa D:n puheenvuoroa kertomalla millaisen vaikutelman toisto puhujasta luo ja mikä toistoon voi olla syynä. D keksii toisenkin syyn toistoon ja E myötäilee ja ehdottaa vielä kolmatta syytä.

N: Eli selkee ja johdonmukanen mitä muuta?

A: no tätä nykyä minä ainakin arvostan tiiviyyttä sillai että semmonen monisanaisuus ni ei tosiaan jaksa mut jos osaa asiansa ja semmonen kompakti paketti tulee tuossa ni sit se ainakin vakuuttaa minut ja mä pidän ihmistä älykkäänä mut jos se niinku vaan lavertelee hölöhölö hölöhölö niin sit niinku kiitos riittää.

E: nii ja sit semmonen luotettavuus et ku se on jännä että, tai ainakin sitä itte normittaa jotakin luotettavaks ja toista asiaa ei, niin esimes tää ei niinku minusta ollu kauheen luotettava, et se pitäs jollakin tavalla kuulua sit siitä puheesta se että et siihen voi luottaa.

N: No miten se voi kuulua?

E: no sitä mä tos mietin iteki äsken et ehkä se on sit just tää selkeesanaisuus ja tiiviys ja perustelut, ja se kyllä varmaan kuuluu jostain semmosesta varmuudesta kans et mitä tässä just ei ollu et tää oli jotenkin hermostunu ja epävarma siitä sano- sanomisistaan.

N: Joo selvä, kiitos.

A:n mielestä hyvä puhuja esittää asiansa tiiviisti. Hänen puheenvuorostaan käy ilmi, että hänen mielestään tiiviisti asiansa esittävä on myös älykäs. E kiinnittää huomiota luotettavuuteen ja sanoo, ettei näytteen puhuja ollut luotettava. E vielä selittää, mistä luotettavuuden vaikutelma hänen mielestään syntyy ja perustelee näin kantaansa.

5.2.2. B-ryhmän ryhmähaastattelu

N: No mitäs mieltä olitte ensimmäisen näytteen henkilöstä?

G: minust se on aika varma, et ties ja hallitsi asiansa. puhu selkeäl äänel ja voimakkaalla äänenpainolla.

I: ja se kuulosti innokkaammalta kun tää toinen puhuja kun sille tuli hirveesti tämmösiä sidesanoja niinku niinku ja tämmöstä sinne väliin koko ajan.

J: se minuakin häiritsi mut kyllä siinä äänenvoimakkuudessa oli vaihteluita joilla hän pyrki tehostamaan sitä sanottavaansa.

N: No oliko se kiinnostava vai tylsä?

G: minust se ite asia oli niin tylsä että ei sitä pysty puheella kiinnostavaks tekemään. [naurua]

N: Oliko se ihminen kiinnostava vai tylsä?

K: tylsä.

N: Mitä muut sanoo?

G: ainakin tää jälkimmäinen (samahan se on).

J: minusta itse asia oli taas kiinnostava mutta nimenomaan se ensimmäinen tällä niinku niinku toistolla niinku sai häipymään sen sen asian tärkeyden.

K: joo, niin se sai häivyttetty sen kyllä.

L: minust se oli vähän epävarma, juuri kaikkien näitten toistojen kaa ja hirveesti tyhjiä sanoja väliin.

K: niin.

I: minusta taas tuntu et se on kyllä niin innostunu siitä asiasta et sillä sen takia tuli tätä toistoa, vähän tuli semmonen mielikuva niinku se olis koko ajan elehtiny siellä jotenkin, (se) varmaan samalla huito käsillä.

L: innostunu varmaan oli just.

G:n vaikutelma ensimmäisen näytteen puhujasta on myönteinen. G mainitsee, että puhuja oli varma, asiantunteva ja selkeä-ääninen. I:n mielestä ensimmäinen puhuja oli innokkaampi kuin toinen puhuja, koska puheessa oli sidesanoja. J on samaa mieltä I:n kanssa sidesanoista, tosin asenne niihin on toinen. I ei nimittäin mainitse, että sidesanat olisivat häntä haitanneet, mutta J tuo selvästi esille negatiivisen suhtautumisensa niihin. J kuitenkin lisää, että puhuja pyrki vaihtelemaan äänenvoimakkuuteen ja lieventää näin negatiivisuuttaan puhujaa kohtaan. G väistää ensin kysymyksen puhujan kiinnostavuudesta, mutta on myöhemmin samaa mieltä K:n kanssa siitä, että puhuja on tylsä. Tosin K ja G saattavat puhua eri puhujista, sillä G täsmentää, että jälkimmäinen puhuja oli tylsä. J ottaa esille ensimmäisen näytteen puheen toiston ja väittää, että toiston takia tärkeän asian esittäminen epäonnistui. K on samaa mieltä. L kertoo toiston antavan puhujasta epävarman vaikutelman. K on taas samaa mieltä. Yhteiseksi asenteeksi muodostuukin siis, että puhuja on epävarma vastoin G:n aluksi esittämää mielipidettä, että puhuja

olisi varma. I selittää toistoja innostuneisuudella ja yrittää näin ehkä luoda ryhmään myönteisempää suhtautumista puhujaan. L on ehkä hieman yllättäen samaa mieltä.

N: Ym, no entäs kouluttautunu ei-kouluttautunu?

H: no must tuli et se on kouluttautunu sen takia et se on valinnu jo tollasen aiheen, tollasen, se tuntu siinä mielessä, et kuitenkin tietty, sillä tuli mieleen kouluttautunu.

I: niin minustaki, et ei tommosta viiti lähtee ees puhumaan jos ei jotain siitä tiedä.

H: niin, niin.

N: Luotettava vai epäluotettava?

G: toisaalt toisaalt tuntu et oli kauppamatkustajan tyyppinen että vähän niinkun, niinkun tyrkyttämällä tää jälkimmäin ja edelliin elikä se ensimmäinen se oli enemmän niinku luotettavan tuntunen.

N: Entäs kokenut vai kokematon puhuja?

I: minust se oli selvästi kokematon et, jos se olis ollu kokenut niin se olis pystyny välttämään näitä niinku niinku ynnämuita.

J: mutta mä ajattelin myöskin sitä, et nykyään aika moni asiantuntija puhuu tällasta huolimattonta kieltä ja vie vähän niinku terän siltä asialta et saatto hyvinkin hyvinkin olla kokenut, mutta meikäläisen vaikutelma on että ei olekkaan niin kauhean kokenut.

H: se saattaa olla tapa esittää asia niillä niillä erilaisilla jatkumoilla mitkä niinku, et se teksti jatkus koska muuten se saattas olla koska monet on mä veikkaan et toikin saattaa olla silleen kokenut puhuja, mutta se on aina niissä asiakohdissa on vaikeee niinku saada se sujuvasti ja mennä eteenpäin ja se on pakko noin sana(jatkot) tullu ehkä siitäki.

H:n mielestä puheen aiheesta voi päätellä, että puhuja on kouluttautunut. H ei kuitenkaan väitä jyrkästi mitään, vaan lieventelee mielipidettään lausahduksella ”sillä tuli mieleen kouluttautunu”. I tukee H:ta ja H vielä vahvistaa I:n puheenvuoron jälkeen olevansa samaa mieltä. G:n mielestä ensimmäinen puhuja oli luotettavampi kuin toinen. I sanoo, että ensimmäinen puhuja oli kokematon, koska hänen puheessaan oli täytesanoja. J ilmaisee hyvin epäselvästi kantansa. Ensin hän kumoaa kokemattomuuden vedoten huolimattoman kielenkäytön yleisyyteen, mutta sitten sanookin, ettei puhuja ollut ”niin kauhean kokenut”. H esittää, että täytesanojen käyttö voi olla myös tapa ja että näyttöpuhujan puhuja on kokenut puhuja. H lieventää taas mielipidettään lausahduksella ”tullu ehkä siitäki”.

N: No oliko se miellyttävä vai epämiellyttävä henkilönä?

H: ei se minuu ainakaan miellyttäny.

N: Miksei?

H: ei ei vaan jotenkin niinku, ehkä se oli se asia mikä sitte tuntu siinä että.

N: Mitäs muut?

G: sellain keskiverto.

N: Miks, osaatsä perustella?

G: no se, se on just siintä että tuota jollain taval tuntu että että tuota se hän niinku jos puhutaan siit ensimmäisestä tapauksesta niin, hän niinku siinä selvitteli ja se asia en tiä onks se sit sama niinku H sano että tuota, se on todella niin asia on sellanen et se ei niinku pahemmin kiinnostanu mutta, jollain taval jäi sellain vaikutelma että, ei niinku ollu kumpaakaan.

H: aluks mä aluks mä tota kiinnostuin siitä niinku siinä ykkösessä must tuntu hirveen sujuvalta mut sit loppu lopuks mä rupesin miettiin sitä kokonaisuutta ja sit se ei.

L: hän oli valmistellu puheen alkuosan mutta loppu tuli ihan miten sattuu.

J: mä luulen että se on myös ammattitauti ainakin meikäläisellä että asettaa riman aika korkealle, et ihan niinkun I sanoi mä ja kuvittelin et hän vois elehtiä kauheesti ja semmonen vähän yliesitys ei valitettavasti minuun tehoa. [naurahtaa]

I: oli siinä kuitenkin elämää, sen puoleen se oli ihan hyvä ihan hyvä minusta.

H väittää, että puhuja ei ollut miellyttävä. Hän lisää, että tähän saattoi vaikuttaa puheenaihekin.

G sanoo puhujan olevan keskiverto, ei miellyttävä muttei epämiellyttäväkään. Perusteluissaan myös G sanoo aiheen ehkä vaikuttaneen arviointiin. H kertoo, että aluksi ensimmäisen näytteen puhuja kuulosti sujuvalta, mutta kokonaisuutena puhe ei ollut sujuvaa. L on samaa mieltä sanoen, että puheen alku oli valmistellu mutta loppu ei. J selittää valmistelemattoman puheen vaikutelmaa puhujan innostuneisuudella. J:n kanta jää hieman epäselväksi, sillä toisaalta hän väittää, että arvioi ehkä liian ankarasti, mutta toisaalta taas antaa ymmärtää, ettei pitänyt puhujaa miellyttävänä. I pyrkii muuttamaan ryhmän asennetta puhujaa kohtaan positiivisemmaksi vetoamalla puheen elävyyteen.

N: Mitäs verrattuna kakkoseen, kumpi oli parempi kaiken kaikkiaan ykkönen vai kakkonen?

H: no puheena mulle oli ykkönen parempi.

N: Osaatsä perustella?

H: mulle tuli kakkosessa mieleen se että, ka- kaveri on opetellu lukemaan tekstin ulkoo ja sit tulee niit toistoja, siellä ja mulle tuli ihan sellanen et se niinku oli opetellu koko puheen ulkoo sanasta sanaan, sellain mulle tuli fiilis kakkosesta.

L: no mulla tuli sellain olo että, tää niinku tyyppi kättelee sit asiaa ylhäältä päin et se arvostelee sitä asiaa eli puhuu ylhäältä päin.

N: Eli olik sun mielestä ykkönen sit parempi?

L: no, emmä kumpaakaan niinku kauheesti rakasta mut ehkä ykkönen oli kuitenkin helpompi kuunnella minuu ärsytti joku hirveesti täs kakkoses.

I: minust tää kakkonen kuulosti siltä et vähän niinkun yliopistossa opettajien et niitten on pakko se tehdä, se on raahattu sinne väkisin pitämään tää puhe ja, kyllähän se osas sitte selkeemmin sen puhua (en minä sitä sano), mut oli semmonen vähän tympääntyneen kuulonen se ei paljo paljon tykänny siinä olla.

G: yleensähan toi sitten myöskin toi jännittyneisyys niin sehän aiheuttaa sitä sellasta änkytystä.

H: mä mietin jus sitä.

G: ja änkytystä ja sit toistoo ja sellasta.

N: *No oliko se teidän mielestä jännittynyt?*

G: no minust ainakin, jälkimmäinen.

H: mun mielestä se oli kokematon puhuja joka oli jännittynyt joka oli opeteltu sen puheen ulkoa.

N: *Nimenomaan kakkonen niinkö?*

H: niin kakkonen.

G: kyllä.

J: se on jännä kun sä sanot et oli opeteltu ulkoa niin mä kirjoitin äsken että ihan niinkun olis paperista lue-
nut ja sitten muutamilla piirteillä yrittää saada sen niinkun vapaamman oloseksi.

H: niin, jotenkin tälleen saattanu lukee suoraan paperistakin jompikumpi.

H:n mielestä ensimmäisen näytteen puhuja oli parempi. Perusteluiksi H sanoo sen, että toisen näytteen puhuja kuulosti siltä, että hän on opetellut puheensa ulkoa. L mainitsee, että hänestä toisen näytteen puhuja arvosteli asiaa ja että ensimmäisen näytteen puhujaa oli helpompi kuunnella kuin toisen näytteen puhujaa. I jatkaa toisen näytteen puhujan moittimista sanomalla, että puhuja kuulosti tympääntyneeltä. G ehdottaa änkytyksen syyksi jännittyneisyyttä ja ehkä näin yrittää hieman puolustaa toisen näytteen puhujaa. H yhtyy G:n puheenvuoroon. G vahvistaa vielä perustelujaan. G:n mielestä toisen näytteen puhuja oli kokematon. H on samaa mieltä ja korostaa vielä ulkoa opettelua. J on lähes samaa mieltä ja ehdottaa, että puhuja saattoi lukea tekstin suoraan paperista. H myötäilee, mutta jättää avoimeksi sen, kummassa näytteessä puhuja luki tekstin suoraan paperista.

N: *Eli onko lopputulos nyt se, et kakkosta oli kivempi kuunnella vai ykköstä?*

H: ykköstä oli kivempi kuunnella.

G: ykköst.

J: minust ei ollu suurta eroa.

H: niin, mutta siis silleen et jos ei kummastakaan erityisemmin tykänny niin.

L: kakkonen sai asian nopeemmin loppuun [naurua], lyhyestä virsi kaunis.

N: *No mitäs kakkonen, te sanoitte et se oli jännittynyt, oliko se sit innostunu?*

L: ei kauheesti.

H: ei.

I: niinku just sanoin niin minusta se oli kaikkee muuta ku innostunu. [naurahtaa]

H: niin.

J: tai vähän tekoinnostunut.

H: mun mielest se oli valinnu vaan jonkun aiheen ja sit lähteny, tai jotain tekstiä siitä ja.

N: *No oliko se kokeneempi ku ykkönen?*

G: ei.

H: ei ei.

N: *Ei. Entäs luotettava?*

G: ei sekään.

J: ei ei.

G: se on just se kat- puheen katkonaisuus ja se niin se luo ennenkaikkee sen epäluotettavuuden tunteen ja samal se jännittyneisyys ja kaikki tää, ainakin minulle silloin ku mie oon jotain puhetta kuuntelemassa tai esitelmää niin, se tekee heti semmo sen vastenmielisen olon.

L: aa, nehän on tehostetaukoja. [naurua]

I: pitäähän sitä antaa ihmisille aikaa sulatella.

H pysyy kannassaan, että ensimmäisen näytteen puhujaa oli mukavampi kuunnella. G on samaa mieltä. J ei havaitse näytteiden puhujissa suuria eroja. H lieventää mielipidettään sanomalla ”mutta --- jos ei kummastakaan erityisemmin tykänny”. L väistelee kysymystä vitsailemalla näytteen pituudesta. Sekä L että H ovat sitä mieltä, ettei toisen näytteen puhuja ollut innostunut. I vielä lisää painokkaasti, että puhuja oli kaikkea muuta kuin innostunut. H myötäilee. J ehdottaa, että puhuja saattoi myös olla tekoinnostunut. H esittää mielipiteensä melko epäselvästi, mutta hänen tarkoituksenaan on luultavasti vielä perustella puhujan epäinnostuneisuutta. G ja H ovat yhtä mieltä siitä, että toisen näytteen puhuja ei ollut kokeneempi kuin ensimmäisen näytteen puhuja. G:n mielestä toisen näytteen puhuja ei myöskään ollut luotettava. J myötäilee. G perustelee puhujasta syntynyttä epäluotettavaa vaikutelmaa puheen katkonaisuudella ja jännittyneisyydellä. L vitsailee tehostetaukoista samalla hieman puolustaen näytteen puhujaa. I perustelee tehostetaukojen käyttöä.

N: *Kumpi oli älykkäämpi?*

G: älykkyyttä ei tosta nyt suoranaisesti ehkä voi, jos täytyy sanoa niin, ehkä ensimmäinen.

I: en minä osaa tommosten näytteitten perusteella kenenkään älykkyyttä arvioida.

L: ym.

N: *No jos ois pakko sanoa kumpi?*

H: vaihtoehto kolme. [naurua]

L: tuttu juttu, nauhottaja ollu älykkäin.

J: en osaa sanoa.

I: en minäkään osaa kyllä tuosta sanoa.

N: *Eli vaikee sanoo?*

G: joo.

I: ei tommosen puheenpätjän perusteella vielä.

N: *Ym. No hyvä.*

I: sit jos olis jompi kumpi oikeen hirveesti noitunu siellä välissä niin sitte oisin voinu sanoa että toi toinen on varmasti. [naurua]

L: se oli älykäs ja koulutettu.

N: *Joo hyvä, kiitos.*

G väistelee hieman kysymystä, mutta arvioi lopulta, että ensimmäisen näytteen puhuja on älykkäämpi kuin toisen näytteen puhuja. I:n mielestä älykkyyttä ei voi arvioida näytteiden perusteella ja L on samaa mieltä. H väistää kysymyksen pistämällä asian leikiksi, samoin L. J ja I eivät osaa sanoa, kumman näytteen puhuja on älykkäämpi. G lieventää kantaansa. I toistaa, ettei näytteiden perusteella voi arvioida älykkyyttä. I jatkaa vitsailemalla älykkyudesta ja kirollemisestä, ja L yhtyy juttuun.

5.2.3. Puhujanarvioinnin ja ryhmähaastattelun yhteys A-ryhmässä

Käsittelen tässä ja seuraavassa alaluvussa lomakkeen kahdeksan eri piirteen vastaavuuden ryhmähaastatteluun. Vertaan siis lomakkeen kunkin piirteen arvioiden keskiarvoa ryhmähaastattelussa esille tulleisiin mielipiteisiin. Lisäksi tarkastelen sitä, ilmaisevatko ne ryhmän jäsenet mielipiteensä, jotka ovat lomakearvioinnissa valinneet ääriarvoja. Tarkoitukseni on selvittää, muuttavatko ryhmän jäsenet mielipiteitään haastattelutilanteessa.

Sekä lomakkeissa että haastattelussa ensimmäisen näytteen puhuja arvioitiin melko kokemattomaksi. D oli lomakkeessa arvioinut puhujan hyvin kokemattomaksi, ja saman mielipiteen hän esitti myös haastattelussa. Myöhemmin asian tullessa uudelleen esille hän vielä perusteli kantaansa. Arviot yhtenivät myös kiinnostavuutta arvioitaessa: sekä lomakkeissa että haastattelussa ensimmäisen näytteen puhuja arvioitiin melko tylsäksi. Lomakkeessa C arvioi puhujan hyvin tylsäksi, mutta haastattelutilanteessa hän ei ilmaissut mielipidettään. Ilmeisesti hän tyytyi yhteisesti muodostettuun asenteeseen. Myös jännittyneisyys arvioitiin lomakkeissa ja haastattelussa melko samalla lailla eli keskivertaiseksi.

Ensimmäisen näytteen puhuja arvioitiin keskimääräisesti kouluttautuneeksi ja keskimääräisesti innostuneeksi sekä lomakkeissa että haastattelussa. Puhujan miellyttävyyttä arvioitaessa arviot jakautuivat sekä lomakkeissa että haastattelussa. C arvioi lomakkeessa ensimmäisen näytteen puhujan melko epämiellyttäväksi, ja haastattelussa hän esitti saman mielipiteen. Lisäksi C pyrki jyrkentämään ryhmän yhteistä asennetta. Yhteiseksi asenteeksi muodotui kuitenkin, että näytteen puhuja oli keskimääräisen miellyttävä. Lomakkeissa arvioiden keskiarvona oli melko epämiellyttävä, joten asenne lieventyi haastattelussa. B arvioi lomakkeessa näytteen puhujan hyvin epämiellyttäväksi, mutta haastattelussa hän myötäili E:tä, jonka mielestä puhuja oli keskimääräisen miellyttävä. B siis muutti mielipiteensä ryhmän mielipiteen mukaiseksi.

Sekä lomakkeissa että haastattelussa kaikki arvioivat ensimmäisen näytteen puhujan älykkyyden keskimääräiseksi. Ryhmähaastattelussa vain E kertoi mielipiteensä puhujan luotettavuudesta. E:n mielestä puhuja oli melko epäluotettava. Lomakkeen keskiarvo oli keskimääräisesti luotettava. Onkin mielenkiintoista, miksi kukaan muu ryhmän jäsenistä ei ottanut kantaa epäluotettavuuteen, sillä nyt E muodosti yksinään ryhmän asenteen, josta muodostui negatiivisempi kuin lomakkeessa.

Toisen näytteen puhuja tuli haastattelussa esille vain satunnaisesti, joten lomakkeen arvioita ei voi kunnolla vertailla haastattelussa esille tuotuihin mielipiteisiin.

5.2.4. Puhujanarvioinnin ja ryhmähaastattelun yhteys B-ryhmässä

G arvioi lomakkeessa ensimmäisen näytteen puhujan hyvin kokeneeksi, ja haastattelussa hän toi vahvasti mielipiteensä esille. Aluksi muut ryhmän jäsenet eivät ottaneet kantaa, mutta kun kokeneisuus tuli haastattelussa uudelleen esille, muodostui ryhmän asenteeksi keskimääräisesti kokenut tai melko kokematon. K, joka lomakkeessa arvioi puhujan hyvin kokemattomaksi, ei ilmaissut mielipidettään. Myöskään G ei enää ottanut asiaan kantaa. Kuten lomakkeessa, myös haastattelussa K arvioi ensimmäisen näytteen puhujan hyvin tylsäksi. Muut eivät haastattelussa ottaneet kantaa, tosin G mainitsi, että toisen näytteen puhuja oli tylsä. Lomakkeessa ensimmäisen puhujan kohdalla keskiarvoksi muodostui melko tylsä, joten ryhmähaastattelussa asenne jyrkentyi.

Ensimmäisen näytteen puhujaa luonnehdittiin sekä lomakkeissa että haastattelussa melko innostuneeksi. K arvioi lomakkeessa puhujan hyvin innostuneeksi, mutta haastattelussa hän ei

ilmaissut mielipidettään. Sekä lomakkeissa että haastattelussa informantit arvioivat puhujan melko kouluttautuneeksi. G ja K arvioivat lomakkeessa puhujan hyvin kouluttautuneeksi, mutta kumpikaan ei haastattelussa ottanut kantaa. Myös luotettavuutta arvioitaessa arviot yhtenivät lomakkeissa ja haastattelussa, sillä molemmissa informantit määrittelivät puhujan melko luotettavaksi. Lomakkeen perusteella K:n mielestä puhuja oli hyvin luotettava, mutta haastattelussa K ei taaskaan ilmaissut mielipidettään.

Lomakkeessa arviot ensimmäisen näytteen puhujasta painottuivat melko kokemattomaan. Haastattelussa yhteinen asenne muodostui samansuuntaiseksi, tosin H:n mielestä puhuja saattoi olla melko kokenutkin. G merkitsi lomakkeeseen, että puhuja oli hyvin kokenut ja K puolestaan, että puhuja oli hyvin kokematon. Kumpikaan ei ottanut asiaan kantaa haastattelussa. Puhuja arvioitiin sekä lomakkeissa että haastattelussa melko epämiellyttäväksi. K arvioi lomakkeessa puhujan hyvin epämiellyttäväksi, mutta haastattelussa hän ei taaskaan kommentoinut.

Arviot toisen näytteen puhujasta painottuivat lomakkeessa melko innostuneeseen. Se sijaan haastattelussa I väitti, että puhuja kuulosti tympääntyneeltä. Muut eivät tässä kohdassa kommentoineet, mutta kun sama piirre tuli myöhemmin uudelleen esille, olivat kolme muuta informanttia samaa mieltä I:n kanssa. Ryhmän yhteinen asenne muodostui siis jyrkemmäksi kuin lomakkeen keskiarvo. Puhujaa luonnehdittiin melko jännittyneeksi sekä lomakkeissa että haastattelussa. G arvioi lomakkeessa puhujan hyvin jännittyneeksi, ja hän kertoi saman myös haastattelussa. Puhuja arvioitiin lomakkeissa ja haastattelussa myös melko kokemattomaksi ja melko epäluotettavaksi.

6. PÄÄTÄNTÖ

Tutkimustuloksista voi päätellä, että *ninkuttavaan* ihmiseen suhtaudutaan myönteisemmin kuin tavallisesti puhuvaan ihmiseen. Tämä tieto on ristiriidassa aiemman tutkimuksen kanssa, jonka mukaan *ninkutus* koetaan melko kielteisenä (katso s. 6). Luultavasti myönteinen suhtautuminen *niinkuun* johtuu siitä, että se on yleistynyt eikä sitä mielletä enää nuorisopuheeseen kuuluvaksi kuten aiemmin (katso s. 7). *Niinkun* yleistymiseen viittaa myös se, etteivät useat informantit edes huomanneet *niinkua* tai mitään selvää eroa näytteiden välillä. Yksi informantti jopa luuli näytteitä täysin identtisiksi. Aiemmin tehdyssä tutkimuksessa *niinkun* sanotaan herättävän

huomiota, koska se rikkoo kontekstinsa ja koska sen frekvenssi on häiritsevän suuri (katso s. 7). *Niinkuun* suhtaudutaan myönteisesti myös siksi, että *ninkuttava* puhuja koetaan innostuneeksi, kuten tuloksista käy ilmi.

Ninkutusta ei siis helposti huomattu, eikä siihen näin ollen paljon reagoitukaan tässä tutkimuksessa. Sen sijaan tavallinen näyte huomattiin *niinku*-näytteen jälkeen ja siihen reagoitiin melko voimakkaasti. Tämäkin tukee sitä selitystä, että *niinku* on yleistynyt. Tässä tutkimuksessa näyttikin olevan niin, että *niinku*-näyte koettiin tavalliseksi puheeksi ja tavallinen näyte epätavalliseksi puheeksi. Ehkäpä huoliteltu ja vapaa kielenkäyttö eri tilanteissa ovat sekoittumassa.

Koska henkilökuva muodostuu hyvin monesta eri piirteestä ja eri ihmiset kiinnittävät huomiota eri asioihin, yleistettävissä olevaa hyvän vaikutuksen luovaa puhetapaa tuskin on olemassa. Vaikka asenteet saattavat olla tiedostamattomia, osaavat ihmiset sanoa, mitkä seikat vaikuttavat asenteen muodostumiseen. Tätä kautta voitaisiinkin pyrkiä muuttamaan asenteita: osoitetaan asenteen muodostumiseen vaikuttavat seikat väärin havaituiksi tai jopa täysin virheellisiksi.

Ryhmässä muodostuu yhteinen asenne. Asenteen muodostamisprosessi on havaittavissa. Se on suurimmaksi osaksi ryhmän jäsenten välistä keskustelua. Keskustelussa esitetään mielipiteitä ja perustellaan niitä. Väittelyä ryhmän jäsenten välillä ei juurikaan ole. Näin ollen hyvin argumentoiva ryhmän jäsen voi saada ryhmän yhteisen asenteen muodostumaan oman asenteensa suuntaiseksi.

Julkituodut mielipiteet eivät paljon eroa asenteista. Asenne voi usein olla jyrkempi kuin julkituotu mielipide, tai mielipidettä esitettäessä voidaan käyttää lieventäviä ilmauksia. Usein asenne on kuitenkin melko samansuuntainen julkituodun mielipiteen kanssa. Harvoin esitetään mielipiteenä täysin oman asenteen vastainen mielipide. Tällaista tapahtuu yleensä silloin, kun keskustelun kohteena oleva asia on arkaluontoinen. Tässä tutkimuksessa puhujan älykkyyden arvioiminen koettiin arkaluontoiseksi. Jos oma asenne on eri kuin ryhmän yhteinen asenne, ei yleensä oteta osaa keskustelun ollenkaan. Ryhmän asenne voi tämän vuoksi muodostua yhden ryhmän jäsenen mielipiteen perusteella. Näyttää siis siltä, että dominoiva henkilö voi vaikuttaa vahvasti ryhmän yhteiseen asenteeseen, varsinkin, jos hän osaa perustella mielipiteensä taitavasti.

Tutkimuksessa oli joitakin ongelmia. Ensimmäisen ongelman kohtasin jo tutkimuksen alkuvaiheessa, kun yritin koota informanttiryhmiä. Laitoin koulun opettajainhuoneen ilmoitus-taululle viikkoa ennen koetilanteita ilmoituksen ja kaksi eri päivämääräehdotusta koetilanteiksi. Ilmoittautuneita oli alle kuusi, joten en saanut edes yhtä ryhmää. Tästä viisastuneena yritin kahden viikon kuluttua uudestaan. Tällä kertaa laitoin ilmoituksen esiin kahta viikkoa ennen koe-päivämääriä ja suostuttelin henkilökohtaisesti lähes kaikkia opettajia tulemaan kokeeseen mu-kaan. Lisäksi lupasin tuoda jotain syötävää kiitokseksi opettajainhuoneeseen, jos saan infor-mantteja tarpeeksi. Näillä keinoilla sain koottua tarvitsemi 12 informanttia. Luultavasti opet-tajien haluttomuuteen tulla kokeeni informanteiksi vaikutti se, että kevät oli jo pitkällä ja opet-tajat olivat väsyneitä kouluvuoden uurastuksesta.

Kuten jo aiemmin mainitsin, en ryhmähaastattelutilanteessa käynyt kaikkia piirteitä jär-jestelmällisesti läpi molempien näytteiden puhujien kohdalla, joten informanttien arvioit toisesta puhujasta jäivät hajanaisiksi. Näin ollen en voinut A-ryhmässä analysoida ryhmähaastattelussa esille tulleiden mielipiteiden eroa lomakkeessa esitettyihin asenteisiin kuin ensimmäisen näytteen puhujan osalta.

B-ryhmässä kaksi informanttia jätti lomakkeen piirrearvioinnin toisen näytteen puhujan kohdalla täyttämättä, koska he ymmärsivät ohjeeni väärin. Täten B-ryhmässä vain neljä infor-manttia arvioi toisen näytteen puhujaa piirreasteikolla. Tämä tietysti vaikeutti tulosten vertailua. Omat vaikeutensa aiheuttivat tutkimuksen aihe ja menetelmät. *Ninkutusta* ja asenteita ei ole ennen tutkittu yhdessä, eikä asenteen muodostuminen ryhmässäkään ole kovin yleinen tutki-musaihe. Lomakekyselyjä on tehty paljon, ja lomakkeen analysointi on melko helppoa, mutta ryhmähaastattelun analysointi ilman valmista mallia tai tapaa oli hankalaa. Tutkimuksen ongel-mana voidaan pitää myös sitä, että informanteistani suurin osa on naisia eli sukupuolijakauma ei ole tasainen. Itse en pidä sitä ongelmana, koska en halua määritellä informantteja vain suku-puolen perusteella. Sukupuolijakauma on mielenkiintoinen asia, ja jotta voisi perehtyä suku-puolen vaikutukseen kunnolla, siitä tulisi tehdä täysin oma tutkimuksensa.

Tutkimusta voisi laajentaa tai jatkaa monella tavalla. Jos informantteja lisättäisiin huomati-tavasti, saataisiin yleistettävissä olevia tuloksia piirrearviosta. Toisin sanoen voitaisiin tarkasti piirre piirreeltä sanoa, millainen on *ninkuttavan* henkilön henkilökuva. Tällaisessa tutkimuk-nessa olisi kuitenkin monia ongelmia, joista suurin olisi varmasti se, miten voidaan tietää, mistä arviot johtuvat. *Ninkutuksen* lisäksi informantit kiinnittävät huomiota hyvin moniin asioihin,

kuten tästäkin tutkimuksesta käy ilmi. Miten siis tutkimuksessa voisi neutraloida esimerkiksi äänensävyyn, puherytmin ja tauotuksen vaikutukset? Itse päädyin tässä tutkimuksessani siihen ratkaisuun, että vertailin *ninkuttavan* ja tavallisesti puhuvan henkilön henkilökuvia. Koska arvioitavat puhenäytteet muuten olivat lähes identtiset, täytyi arvioinnissa ilmenevien erojen johtua *ninkutuksesta*. *Niinkua* ei ole aiemmin tutkittu muuten kuin keskusteluntutkimuksessa, joten yleistettävissä olevaa tietoa *niinkun* vaikutuksesta henkilökuvaan tarvittaisiin.

Hyvä tutkimuskohde olisi suomalaisten kielenkäyttö. Onko huoliteltu kielenkäyttö vähentymässä? Pidetäänkö sitä jopa sopimattomana tietyissä vuorovaikutustilanteissa? Oma tutkimusaiheensa olisi se, mikä nykyään mielletään huolitelluksi kielenkäytöksi ja onko huoliteltu kielenkäyttö määritelty eri tavoin vaikkapa 50 vuotta sitten.

Varsin hyödyllistä olisi myös perehtyä tarkemmin asenteen muodostamisprosessiin, sillä tämä tutkimusala on vielä melko nuori ja moni asia on tutkimatta. Asenteen muodostamisprosessia ryhmässä voisi tutkia kokonaisuutena yrittäen selvittää, onko muodostumisessa tiettyjä vaiheita, jotka aina tapahtuvat. Mielenkiintoista olisi selvittää, mikä on roolien merkitys yhteisen asenteen muodostumisessa ryhmässä. Onko esimerkiksi ryhmässä aina dominoivia henkilöitä, joiden mielipiteen suuntaiseksi asenne muodostuu, vai onko asenne paremminkin tasavertaisten jäsenten mielipiteiden summa? Entä miten ryhmän koko vaikuttaa asenteen muodostumiseen, onko pienessä ryhmässä yksittäisen jäsenen helpompi saada yhteinen asenne oman mielipiteensä mukaiseksi kuin suuressa ryhmässä? Oma tutkimuskohteensa olisi myös ryhmän virallisuuden vaikutus ryhmässä muodostuvaan asenteeseen.

Asennetutkimuksessa voisi keskittyä myös sukupuolen vaikutukseen, kuten jo edellä mainitsin. Jos naisvaltaisessa ryhmässä on muutama mies, kallistuuko yhteinen asenne miesten mielipiteiden suuntaan? Entä jos tilanne on toisinpäin, jätetäänkö vähemmistössä olevien naisten mielipiteet huomiotta? Tutkia voisi sitäkin, tukevatko naiset toisiaan ja miehet toisiaan yhteistä asennetta muodostettaessa. Tässä tutkimuksessa oli mielenkiintoista, että molempien ryhmien ryhmähaastattelussa oli kaksi informanttia, jotka olivat lähes koko haastattelun ajan hiljaa. Molemmat hiljaiset informantit olivat naisia. Onko siis naisen roolina olla hiljaa miesten läsnäollessa?

Asennetutkimuksessa ei aina ole tehty selvää eroa mielipiteen ja asenteen välillä, luultavasti siksi, ettei eroa aina ole helppo havaita. Olisikin kiinnostavaa tutkia, miten paljon mielipiteet ja asenteet eroavat toisistaan, ja taas toisaalta miten paljon mielipiteet ja julkituodut mieli-

piteet eroavat toisistaan. Mielenkiintoista olisi selvittää, tiedostavatko ihmiset mielipiteidensä, asenteidensa ja julkituotujen mielipiteidensä erot, ja vaikuttaako erojen ja mahdollisten ristiriitojen tiedostaminen asenteisiin tai mielipiteisiin muuttaen niitä merkittävästi. Tärkeää olisi myös tutkia, miten asenteisiin voi vaikuttaa tehokkaasti käytännön tasolla.

LÄHTEET:

- ANDERSSON, JAN – FURBERG, MATS 1974: Kieli ja vaikuttaminen. Argumentoinnin semantiikka. [Teoksen alkuperäinen nimi ei käy teoksesta ilmi.] Suomentaja Hilja Mörsäri. Kustannusosakeyhtiö Otava, Keuruu.
- DUFVA, HANNELE – LÄHTEENMÄKI, MIKA – ISOHERRANEN, SARI 1996: Elämää kielen kanssa. Arkikäsitteitä kielestä, sen oppimisesta ja opettamisesta. Jyväskylän yliopiston Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylä.
- HAKULINEN, AULI 1990: Partikkelit ja muut kiteytymät vuoroissa, johdanto. – Hakulinen, Auli (toim.), Suomalaisen keskustelun keinoja I s. 115–146. Kieli 4, toinen painos. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Yliopistopaino, Helsinki.
- HELKAMA, KLAUS – MYLLYNIEMI, RAUNI – LIEBKIND, KARMELA 1998: Johdatus sosiaalipsykologiaan. Edita, Helsinki.
- HEWSTONE, MILES – GILES, HOWARD 1997: Social Groups and Social Stereotypes. – Coupland, Nikolas & Jaworski, Adam (toim.), Sociolinguistics, A Reader and Coursebook s. 270–283. MacMillan Press LTD, Houndmills, Basingstoke, Hampshire and London.
- HUDSON, RICHARD ANTHONY 1980: Sociolinguistics. Cambridge Textbooks in Linguistics. Cambridge University Press, Oxford.
- HUTTUNEN, LEENA 1986: Täytesanat jyvaskyläläisessä puhekielessä. – Mielikäinen, Aila (toim.), Nykysuomalaisen puhekielen murros, Jyväskylän osatutkimus, raportti 4 s. 81–97. Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitoksen julkaisuja 32.
- JYRINKI, ERKKI 1976: Kysely ja haastattelu tutkimuksessa. Toinen, uudistettu painos. Arvi A. Karisto Osakeyhtiön kirjapaino, Hämeenlinna.
- LAMBERT, WILLIAM W. – LAMBERT, WALLACE E. 1971: Sosiaalipsykologia. Suomentaja Ilse Koli. K.J. Gummerus Oy, Jyväskylä. Alkuteos Social Psychology 1964. Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, N.J.
- MATTINEN, EIJJA 1993: Esiintyminen ja vaikuttaminen. Toinen painos. Valtionhallinnon Kehittämiskeskus. Painatuskeskus Oy, Helsinki.
- MYLLYNIEMI, RAUNI 1969: Yksilö ja ryhmä. – Takala, Kalevi (toim.), Psykologian sovelluksia s. 36–45. Prisma-tietokirjasto 6. Oy Weilin+Göös Ab:n kirjapaino, Tapiola.
- NATIONALENCYKLOPEDIEN 18 1995. Ett uppslagsverk på vetenskaplig grund utarbetat på initiativ av statens kulturråd. Bokförlaget Bra Böcker AB, Höganäs.
- NIEMINEN, TOMMI 1999: Kieli ja vaihtelu sosiolingvistiikassa. – Määttä, Urho & Pälli, Pekka & Suojanen, Matti K. (toim.), Kirjoituksia sosiolingvistiikasta s. 1–22. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos. Tampereen yliopistopaino, Tampere.
- NUOLIJÄRVI, PIRKKO 1986: Kieliyhteisön vaihto ja muuttajan identiteetti. Tietolipas. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- 2000: Sosiolingvistiikka kielentutkimuksen kentässä. – Sajavaara, Kari & Piirainen-Marsh, Arja (toim.), Kieli, diskurssi & yhteisö s. 13–38. Jyväskylän yliopiston soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylä.
- PAAVOLA, LIISA 1987: Talar ni svenska vai puhunko suomea? Kaksikielisen helsinkiläisen

- kielellinen identiteetti ja valintatilanteet. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos, Tampere.
- PURO, JUKKA-PEKKA 1996: Johdatus puheviestinnän teorioihin. Gaudeamus. Tammer-paino, Tampere.
- PÄLLI, PEKKA 1999: Asenteet ja mielipiteet diskursiivisena toimintana. – Määttä, Urho & Pälli, Pekka & Suojanen, Matti K. (toim.), Kirjoituksia sosiolingvistiikasta s. 123–150. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos. Tampereen yliopistopaino, Tampere.
- SALOMAA, LEENA 1981: Turkulaisten kielellisistä asenteista. – Sananjalka 23 s. 51–61. Suomen kielen seuran vuosikirja, Turku.
- SAUKKONEN, PAULI 1970: Puhekielen luonteesta. – Kielikello 3 s. 3–9. Kielikello. Kielitoimiston tiedotuslehti. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- SAVILLE-TROIKE, MURIEL 1982: The ethnography of communication. An introduction. Camelot Press Ltd, Southampton.
- SUOJALA, MARJA 1990: Partikkelit ja muut kiteytymät vuoroissa, varaukset. – Hakulinen, Auli (toim.), Suomalaisen keskustelun keinoja I s. 115–146. Kieli 4, toinen painos. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Yliopistopaino, Helsinki.
- TIURANIEMI, JUHANI 1993: Yksilö, ryhmä, organisaatio. Sosiaalipsykologian perusteita. Toinen, korjattu painos. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus. Painosalama Oy, Turku.
- TRUDGILL, PETER 1974: Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society. Clays Ltd, St Ives plc, England.
- VALO, MAARIT 1994: Käsitteet ja vaikutelmat äänestä. Kuuntelijoiden arviointia radiopuheen äänellisistä ominaisuuksista. *Studia philologica Jyväskylänensia* 33. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- WERMLUND, SVEN 1963: Johdatus sosiaalipsykologiaan. Suomentanut Ilse Koli. K.J. Gummerus Oy, Jyväskylä. Alkuperäinen teos *Människan som samhällsvarelse* 1962, Aktiebolaget, CWK Gleerup Bokförlag, Lund, Sverige.
- WIIO, OSMO A. 1989: Viestinnän perusteet. Viides, uudistettu painos. Weilin+Göös kirjapaino, Espoo.
- VUORINEN, RIITTA 1981: Puhekielen täyteläisyydestä. – Suojanen, M.K. (toim.), Kirjoituksia puhekielestä s. 79–96. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisu 14. Turun yliopiston offsetpaino, Turku.

Liite 1

Niinku-puhenäyte

Kyllä se on ihaf fakta et kyllä se niinku on hirmunen kynnys, näköjään, suomalaiselle miehelle tulla lääkäriin. No siin on ehkä kaks asiaa toinen on tämmönen aika niinku yleisinhimillinen piirre että, ja nimenomaam mies niinku pelkää sitä et jos hän tulee lääkäriin sieltä kuitenkin löytyy jotain kenkkua, että pare- parempi panna pää puskaan eikä eikä puhua mitään et jos jos sitten, ei mene lääkäriin ni sit ei niinku mitään löydykkään mukamas joka tietysti on pieleem menny ajatus mutta siis erittäin tavallinen erittäin inhimillinen ajatus. Toinen o sitte joka on niinku niiv varsin suomalainen se että, se on niinku heikkouden osotus jos mies valittaa vaivojaan ja tunnustaa et hänel on jotain ja vielä jotain niinku löytyiski sitte. Tietysti täytyy muistaa että että vielä varsim pitkään meil oli tää sodan kokenu sukupolvi jota edelleenkin on hyvin paljon olemassa, ja se on selvää että että koviä- kovina aikoina ja kovien aikojen jälkeen ja jälleenrakennuksen aikana täytyy kanssa miesten olla enemmän niinku kovia kuin kuin silloin ku on elämä muutenki helpompaa ja silloin silloin ei vaikerrettu ja sillon sillon ei saanut osoittaa ja lapset niinku kasvatettiin siihen että vielä se sukupolvi joka ei välttämättä kokenut sotaa mutta joidenka vanhemmat olivat juuri läpikäyneet sen ni heidät kasvatettiin vielä tässä hengessä, että se se on niinku heikkoudem merkki.

(näytteen kesto 1 minuutti 15 sekuntia)

Liite 2

Vastauslomake, ryhmä A

Vastaajan sukupuoli ja kirjain:

Arvioi asteikolla 1–5 puhujasta saamaasi vaikutelmaa

Näyte 1

kiinnostava	1	2	3	4	5	tylsä
jännittynyt	1	2	3	4	5	rentoutunut
innostunut	1	2	3	4	5	tympääntynyt
kouluttautunut	1	2	3	4	5	ei-kouluttautunut
luotettava	1	2	3	4	5	epäluotettava
kokenut puhuja	1	2	3	4	5	kokematon puhuja
miellyttävä	1	2	3	4	5	epämiellyttävä
älykäs	1	2	3	4	5	tyhmä

Avokysymyksiä

1. Arvioitko ihmisiä heidän puheensa perusteella?

2. Liitkö tämän näytteen puhujaan muita piirteitä kuin yllä lueteltuja? Mitä piirteitä?

3. Osaatko määritellä mitkä seikat puheessa kiinnittivät huomiotasi eli minkä perusteella teit arviosi henkilöstä?
